

Βελισσάριος Καράκωστας

Επίτ. Πρόεδρος Εφετών ΔΔ - Επίτ. Σύμβουλος ΑΣΕΠ

ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

| Εισαγωγή στα ένδικα μέσα | Ανακοπή ερημοδικίας | Έφεση
| Αίτηση αναστολής - Αίτηση επανάληψης της διαδικασίας | Τριτακοπή
| Αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας | Αίτηση αναιρέσεως

2η έκδοση

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

- Εισαγωγή στα ένδικα μέσα
- Ανακοπή ερημοδικίας
- Έφεση
- Αίτηση αναθεώρησης - Αίτηση επανάληψης της διαδικασίας
- Τριτανακοπή
- Αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας
- Αίτηση αναίρεσης

Τα ένδικα μέσα στη διοικητική δίκη
Βελισσάριος Καράκωστας

ISBN 978-960-622-416-4

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

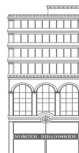
Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Εκδοτική επιμέλεια:	Στέλλα Χριστοφορίδου
Art Director:	Θεόδωρος Μαστρογιάννης
Υπεύθυνος Παραγωγής:	Ανδρέας Μενούκος
Φωτοστοιχειοθεσία:	Θεώνη Χαραλαμπίκη
Παραγωγή:	NB Production AM020218M23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομυιάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομυιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

Βελισσάριος Καράκωστας

Επίτ. Πρόεδρος Εφετών ΔΔ - Επίτ. Σύμβουλος ΑΣΕΠ

ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

- Εισαγωγή στα ένδικα μέσα
- Ανακοπή ερημοδικίας
- Έφεση
- Αίτηση αναθεώρησης - Αίτηση επανάληψης της διαδικασίας
- Τριτανακοπή
- Αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας
- Αίτηση αναίρεσης

2η έκδοση

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Legal Remedies in Administrative Proceedings

Velissarios Karakostas,

President Judge Em. of the Court of Appeal,

Advisor Em. at the Supreme Council for Civil Personnel Selection (ASEP)

Abstract: This book aims at presenting the legal remedies (ordinary and exceptional) that may be filed against a judgement in Administrative Proceedings [i. application to set aside a judgement by default, ii. appeal, iii. application for revision, iv. third-party opposition, v. application for correction and interpretation of a judgement vi. appeal in cassation]. Each of these remedies is thoroughly examined in an individual chapter, with numerous up-to-date references to legal scholarship and case law.

ISBN 978-960-622-416-4

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

© 2018, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

Στη μνήμη του γιου μου Κώστα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το δικαίωμα στη δικαστική προστασία δεν εξαντλείται στην έκδοση της πρωτόδικης απόφασης, αλλά εκτείνεται και στον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, ανεξαρτήτως της όποιας αμφισβήτησης σχετικά με την συνταγματική κατοχύρωση του τελευταίου.

Εξάλλου, τα ένδικα μέσα σκοπό έχουν τη διασφάλιση της αποτελεσματικής και ουσιαστικής δικαστικής προστασίας, όχι μόνο μέσω του ελέγχου ενδεχόμενων πλημμελειών των πρωτόδικων αποφάσεων, αλλά ακόμη και μέσω της ανατροπής των τελευταίων, εφόσον υφίστανται λόγοι λ.χ. ανωτέρας βίας ή εμφάνισης νέων κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων.

Στην έννομη τάξη μας υπάρχει θεσπισμένη μία δέσμη ενδίκων μέσων, προορισμένων να καλύψουν διάφορες σχετικές περιπτώσεις. Μεταξύ αυτών, συγκαταλέγεται πλέον και το ένδικο μέσο της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας κατόπιν καταδικαστικής απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Το ανά χείρας έργο, ακολουθώντας τις σύγχρονες νομοθετικές εξελίξεις έως και το Ν 4509/2017, αποτελεί τη δεύτερη επικαιροποιημένη έκδοση και είναι αφιερωμένο σε καθένα από τα ένδικα αυτά μέσα και συγκεκριμένα, την ανακοπή ερημοδικίας, την έφεση, την αίτηση αναθεώρησης, την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας κατόπιν καταδικαστικής απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, την τριτανακοπή, την αίτηση διόρθωσης ή ερμηνείας, καθώς και την αίτηση αναίρεσης.

Πρόκειται για ένα έργο που συστηματοποιεί το σύνολο των ενδίκων αυτών μέσων στη διοικητική δίκη, τα οποία αποτελούν και τα βασικά εργαλεία άμυνας των νομικών της πράξης, εύχρηστο και πρακτικό, που απευθύνεται τόσο στους επιστημονικούς ερευνητές όσο και στους μάχιμους δικηγόρους.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στην κα. Στέλλα Χριστοφορίδου, Δικηγόρο, Υπ. ΔΝ, για την σημαντική συμβολή της στην επικαιροποίηση του έργου.

Αθήνα, Ιανουάριος 2018

Β. Καράκωστας

Επίτ. Πρόεδρος Εφετών ΔΔ - Επίτ. Σύμβουλος ΑΣΕΠ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 1ης ΕΚΔΟΣΗΣ

Θα ήταν άραγε δυνατόν να φαντασθεί κανείς κράτος δικαίου στο οποίο δεν θα υπήρχαν ένδικα μέσα; Η απάντηση είναι προφανής. Χωρίς ένδικα μέσα οι δικαστικές αποφάσεις δεν υπόκεινται σε έλεγχο. Τα λάθη είναι ανθρώπινα και η οργάνωση του συστήματος της δικαιοσύνης πρέπει να είναι τέτοια που να τα αποκλείει. Ο διάδικος που χάνει τη δίκη πρέπει να βγαίνει από τον δικαστικό αγώνα με την πεποίθηση ότι δεν είχε δίκιο και ότι, αν ο ίδιος ήταν στη θέση του δικαστή, θα έδινε και αυτός την ίδια λύση. Κατά τον Αριστοτέλη, «Ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τὸν νοῦν μόνους, ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων προστίθησι καὶ θηρίον· ἢ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. Διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστίν» (Πολιτικά). Ο δικαστής είναι άνθρωπος και μάλιστα άρχων. Ο κίνδυνος να υπεισέλθει και το θηρίον πρέπει να προλαμβάνεται. Ευτυχώς, η έννομη τάξη μας προβλέπει ολοκληρωμένο σύστημα ένδικων μέσων, δηλαδή τη δυνατότητα περισσότερων κρίσεων για κάθε υπόθεση. Έτσι τελειοῦται η δημοκρατική οργάνωση της δικαιοσύνης.

Το γεγονός ότι προβλέπονται ένδικα μέσα έχει και άλλες μεγάλες ευεργετικές συνέπειες. Η υψηλότερη ποιότητα της απονομής δικαιοσύνης αποτρέπει αδικίες. Ας αναλογισθούμε ποια θα ήταν η γενικότερη εικόνα, αν δεν είχαν ποτέ εκδοθεί όλες οι αποφάσεις ανώτερων δικαστηρίων που ανέτρεψαν αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων. Χωρίς ένδικα μέσα η ενότητα της νομολογίας είναι αδύνατη.

Ο κύριος Βελισσάριος Καράκωστας προσφέρει τώρα στον νομικό κόσμο ένα έργο αναφοράς για τα ένδικα μέσα στη διοικητική δίκη. Συγκέντρωσε σε ένα εύχρηστο βιβλίο όλη τη σχετική πείρα και τη δική του και της γενιάς του. Από εδώ και πέρα η συζήτηση και η μελέτη των ένδικων μέσων στη διοικητική δίκη θα περνά από αυτό το έργο. Η γνώση των κανόνων οδηγεί στην ασφάλεια του δικαίου.

Το ξεκαθάρισμα όμως αυτό ανοίγει και νέους ορίζοντες για περαιτέρω έρευνα. Στην επιστήμη η επίλυση κάθε προβλήματος αποκαλύπτει νέα προβλήματα, που και αυτά περιμένουν απάντηση. Οι νεότεροι νομικοί θα κληθούν από την ίδια τη ζωή να τα επεξεργασθούν και να προτείνουν λύσεις. Δεν ξέρουμε ποια θα είναι τα μεγάλα ή μικρά προβλήματα του μέλλοντος, ξέρουμε όμως ότι το βιβλίο του κυρίου Βελισσάριου Καράκωστα θα χρησιμεύσει ως εφαλτήριο σε σήμερα άγνωστους ερευνητές για παραγωγή νέων επιστημονικών γνώσεων.

Ιούλιος 2013

Αντώνης Μ. Παντελής

Καθηγητής στη Νομική Σχολή
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	IX
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 1ης ΕΚΔΟΣΗΣ.....	XI

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΩΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ

I. Ένδικα βοηθήματα (άρθρα 63 επ. και 71 επ. ΚΔΔ) και ένδικα μέσα (άρθρο 81 επ. ΚΔΔ).....	1
II. Διάκριση των ενδίκων μέσων	3
III. Νομική οριοθέτηση των ενδίκων μέσων	7
IV. Αντιστοιχία των ενδίκων μέσων με τα είδη δικαστικών αποφάσεων	9
V. Τρόπος άσκησης των ενδίκων μέσων	11
VI. Νομοθετική παροχή των ενδίκων μέσων εις αμφοτέρους τους διαδίκους	33
Διαδοχική άσκησή τους. Αρχή της άπαξ μόνον ασκήσεως των ενδίκων μέσων	33
Αρχή της άπαξ (μόνον) ασκήσεως των ενδίκων μέσων	38
VII. Τα μη μεταβιβαστικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της αίτησης αναθεώρησης του ΚΔΔ. Συνταγματικό έρεισμα.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΑΚΟΠΗ ΕΡΗΜΟΔΙΚΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

I. Γενικά χαρακτηριστικά	45
II. Δικαίωμα άσκησης ανακοπής ερημοδικίας (άρθρο 89 ΚΔΔ).....	50
III. Προθεσμία (άρθρο 90 ΚΔΔ)	57
IV. Απόφαση επί της ανακοπής ερημοδικίας (άρθρο 91 ΚΔΔ)	59
V. Η αίτηση επανασυζητήσεως ενώπιον του ΣτΕ.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΕΝΔΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΦΕΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

I. Η έφεση κατά τον ΚΔΔ (άρθρο 92 επ.).....	64
Α. Γενικά χαρακτηριστικά.....	64
Β. Δύο βαθμοί δικαιοδοσίας. Εκκλητό και ανέκκλητο αποφάσεων	66

Γ. Προδικασία της έφεσης.....	78
Δ. Δικαίωμα άσκησης, προθεσμία και ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης.....	85
Ε. Η αντέφεση στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας	102
1. Εισαγωγικά.....	102
2. Ειδικότερα	105
<i>i. Η δικονομική εξάρτηση</i>	105
<i>ii. Λόγοι αντέφεσης.....</i>	107
<i>iii. Τρόπος άσκησης (παρ. 2 άρθρου 100 ΚΔΔ).....</i>	109
<i>iv. Απόφαση για την αντέφεση.....</i>	110
ΣΤ. Λόγοι έφεσης, πρόσθετοι λόγοι. Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα (άρθρα 95, 97, 122 και 131 του ΚΔΔ).....	112
Ζ. Μεταβολή του αντικειμένου. Νέοι ισχυρισμοί. Αποδείξεις (άρθρο 96 ΚΔΔ)	125
Η. Απόφαση. Εφαρμοστέο δίκαιο. Μη χειροτέρευση της θέσης του εκκαλούντος (άρθρο 98 του ΚΔΔ).....	144
II. Έφεση ενώπιον του ΣτΕ.....	154
Α. Η έφεση ενώπιον του ΣτΕ. Γενικά χαρακτηριστικά.....	154
Β. Η «πρωτότυπη» έφεση στις ακυρωτικές διοικητικές διαφορές	166
1. Η Συνταγματική πρόβλεψη.....	166
2. Η Νομοθετική υλοποίηση	169
3. Η δικαστική εναρμόνιση	174
4. Η «υποκειμενική» επιβεβαίωση	179
5. Συμπερασματικά	182

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΑΙΤΗΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

I. Η αίτηση αναθεώρησης	188
Α. Γενικά χαρακτηριστικά.....	188
1. Κατάταξη	188
2. Άσκηση - Διαδικασία	190
3. Αναστολή - Επανάσκηση.....	191
4. Επανάσκηση - Άπαξ μόνον άσκηση	192
Β. Προσβαλλόμενες αποφάσεις.....	193
Γ. Δικαίωμα άσκησης.....	195
Δ. Λόγοι αναθεώρησης.....	196
Ε. Προθεσμία	203

Στ. Απόφαση και ένδικα μέσα	205
1. Απόφαση.....	205
2. Ένδικα μέσα κατά της απόφασης επί της αίτησης αναθεώρησης	206
ΙΙ. Η αίτηση επανάλληψης της διαδικασίας (άρθρα 69Α ΠΔ 18/1989, 105Α ΚΔΔ)	208

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΤΡΙΤΑΝΑΚΟΠΗ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

I. Γενικά	212
Α. Η δικονομική της θέση	212
Β. Αρμόδιο δικαστήριο	213
Γ. Προσβαλλόμενες αποφάσεις.....	214
Δ. Άπαξ μόνον άσκηση	215
Ε. Τρόπος άσκησης.....	216
ΣΤ. Θέμα αναστολής προσβαλλόμενης απόφασης.....	217
ΙΙ. Δικαίωμα άσκησης	218
Α. Τρίτος, έννοια	218
Β. Βλάβη του τρίτου	219
Γ. Μη άσκηση παρέμβασης ή μη ειδοποίηση για παρέμβαση.....	220
Δ. Έννομο συμφέρον τριτανακοπής ή παρέμβασης. Παθητική νομιμοποίηση	222
ΙΙΙ. Προθεσμία (άρθρο 107 του ΚΔΔ)	225
ΙV. Απόφαση επί της τριτανακοπής (άρθρο 108 ΚΔΔ).....	228

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΙΤΗΣΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ Ή ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

I. Χαρακτηριστικά της αίτησης διόρθωσης - Ιδιότητα ενδίκου μέσου - Διαδικασία γενικώς.....	231
ΙΙ. Δικαίωμα άσκησης (άρθρο 109 του ΚΔΔ)	234
ΙΙΙ. Διαδικασία (ειδικότερη) της αίτησης διόρθωσης (άρθρο 110 του ΚΔΔ).....	240
ΙV. Συζήτηση και απόφαση	243

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΙΤΗΣΗ
ΑΝΑΙΡΕΣΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΣτΕ

I. Ένδικο μέσο. Μεταβιβαστικό, υπό ποίαν έννοιαν. Βαθμοί δικαιοδοσίας. Έκτακτο μέσο	248
II. Συνταγματική κατοχύρωση. Υπό ποίαν έννοιαν. Σχέση της με την αίτηση ακύρωσης.....	250
III. Σχέση της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του ΣτΕ προς τις αποφάσεις των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Σχέση της με τον ΚΠολΔ και τον ΚΔΔ.....	253
IV. Σχέση της ενώπιον του ΣτΕ αίτησης αναίρεσης προς τις αποφάσεις του ΑΕΔ.....	256
V. Σχέση της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του ΣτΕ με την αίτηση αναίρεσης ενώπιον του ΑΠ και του ΕλΣυν.....	257
VI. Επιρροή της ολοκλήρωσης της δικαιοδοσίας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στην ενώπιον του ΣτΕ αναίρεση	259
VII. Λογική και φιλοσοφική θεμελίωση του ενδίκου μέσου της αναίρεσης. Διάκριση νομικού και πραγματικού ζητήματος.....	261
VIII. Ακυρωτικός χαρακτήρας της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του ΣτΕ και του ΑΠ. Πλεονεκτήματα του γερμανικού συστήματος της Revision.....	262
IX. Παρατηρήσεις για το παραδεκτό της ενώπιον του ΣτΕ αίτησης αναίρεσης.....	264
X. Παρατηρήσεις για το βάσιμο της ενώπιον του ΣτΕ αίτησης αναίρεσης	272
A. Υπέρβαση καθηκόντων ή καθ' ύλην αναρμοδιότητα του διοικητικού δικαστηρίου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση	273
B. Μη νόμιμη συγκρότηση ή σύνθεση του δικαστηρίου που εξέδωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.....	274
Γ. Παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας.....	275
Δ. Εσφαλμένη ερμηνεία ή πλημμελής εφαρμογή του νόμου που διέπει την επίδικη σχέση	277
E. Υπαρξη δύο ή περισσότερων τελεσιδίκων αποφάσεων που είναι αντιφατικές μεταξύ τους στην ίδια υπόθεση και για τους ίδιους διαδίκους.....	279
XI. De constitutione ferenda.....	280
Η αναγκαιότητα συνταγματικής τομής στην ανααιρετική διαδικασία	280
1. Η δημιουργία του προβλήματος	280
2. Προς επίλυση του προβλήματος	284

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. Αναδρομή στην ανακοπή του πάλαι ποτέ ΚΦΔ	287
A. Το ένδικο μέσο της ανακοπής κατά τον ΚΦΔ (άρθρα 162-164 Ν 4125/1960).....	287
1. Υποκείμενες σε ανακοπή αποφάσεις (άρθρο 162).....	287
2. Άσκηση και εκδίκαση της ανακοπής (άρθρο 163 ΚΦΔ).....	294
3. Αποτελέσματα της ανακοπής (άρθρο 164 ΚΦΔ).....	296
II. Η αίτηση αναθεώρησης άλλοτε υπό τον ΚΦΔ (άρθρα 176 μέχρι 183 Ν 4125/1960)	297
A. Αποφάσεις οι οποίες υπόκεινται σε αναθεώρηση (άρθρο 176 ΚΦΔ).....	297
B. Δικαίωμα αναθεωρήσεως (άρθρο 177 ΚΦΔ).....	301
Γ. Λόγοι αναθεωρήσεως (άρθρο 178 ΚΦΔ).....	307
1. Ως προς την ψευδή κατάθεση μάρτυρα ή την ψευδή έκθεση ή κατάθεση πραγματογνώμονα.....	310
2. Ως προς την ανεύρεση από το διάδικο, μετά την έκδοση της απόφασης, προϋπαρχόντων της δίκης κρίσιμων εγγράφων, αγνώστων σε αυτόν.....	314
3. Ως προς την αμετάκλητη ανατροπή, μετά την τελευταία συζήτηση, αποφάσεως πολιτικού, ποινικού ή διοικητικού δικαστηρίου, στην οποία στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση.....	316
Δ. Προθεσμία αναθεωρήσεως (άρθρο 179 ΚΦΔ).....	319
Ε. Δικόγραφο αναθεωρήσεως, πρόσθετοι λόγοι και διαδικασία (άρθρο 180 ΚΦΔ).....	321
ΣΤ. Το παράβολο της αναθεωρήσεως (άρθρο 181 ΚΦΔ).....	324
Ζ. Απόφαση αναθεωρήσεως (άρθρο 182 ΚΦΔ).....	325
Η. Ένδικα μέσα κατά της απόφασης επί της αναθεωρήσεως (άρθρο 183 ΚΦΔ).....	326
ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	329

Β. Η «πρωτότυπη» έφεση στις ακυρωτικές διοικητικές διαφορές*

1. Η Συνταγματική πρόβλεψη

Όπως είναι γνωστό, στην παρ. 3 του άρθρου 95 του Συντάγματος, ορίζεται ότι: «Η εκδίκαση κατηγοριών υποθέσεων της ακυρωτικής αρμοδιότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας μπορεί να υπαχθεί με νόμο σε διοικητικά τακτικά δικαστήρια άλλου βαθμού, με την επιφύλαξη πάντως της αρμοδιότητας σε τελευταίο βαθμό του Συμβουλίου της Επικρατείας».

Είναι ολοφάνερο, ότι οι σκοποί της καινούργιας, όσο και αξιέπαινης συνταγματικής αυτής διάταξης, είναι από τη μία μεριά η αποσυμφόρνηση του Συμβουλίου της Επικρατείας από την πληθώρα των αμφισβητήσεων τις οποίες καλείται να επιλύσει και από την άλλη μεριά ένα είδος αποκέντρωσης στην απονομή της ακυρωτικής διοικητικής δικαιοσύνης, αποκέντρωσης³ η οποία βρίσκεται σε αρμονία προς την κατεύθυνση, άλλων, οργανωτικών συνταγματικών διατάξεων, όπως είναι η διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 101, που ορίζει ότι η διοίκηση του κράτους οργανώνεται σύμφωνα με το αποκεντρωτικό σύστημα.

Εντυπωσιάζουν στην διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 95, η χρησιμοποίηση του όρου «Διοικητικά τακτικά δικαστήρια», αντί για τον όρο «τακτικά διοικητικά δικαστήρια»⁴, ο οποίος χρησιμοποιείται στην παρ. 1 του άρθρου 94. Από εκεί δημιουργείται το ερώτημα, εάν η διαφορά αυτή διατύπωσης, έχει κάποιο ιδιαίτερο νόημα. Επίσης η

-
- * Δημοσίευση στην Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου 31 [1987], σελ. 305 επ.
3. Ενδεικτικά βλ. Σ. Δεληνίκου, «Αποκέντρωσις και διοικητικά συστήματα εν Ελλάδι», ΕΔΔ 1957,49 και 177. Επίσης, *Μαθιουδάκη - Ανδρονόπουλου*, Αποκέντρωσις - Αυτοδιοικήσις 1974. Γενικότερα, Σπ. Φλογαίτη. Θεμελ. έννοιες διοικ. οργανώσεως 1981.
4. Ο Δημήτριος Χ. Παπανικολαΐδης, «Εισαγωγή εις το Διοικητικόν Δικονομικόν Δίκαιον», τεύχος Α', 1977, σελ. 127, παρατηρεί: «Ως «τακτικόν διοικητικόν δικαστήριον» νοείται παν δικαστικόν όργανον της πολιτείας, όπερ κέκτηται παγίαν κατά νόμον σύνθεσιν, λειτουργεί καθ' ωρισμένους δικονομικούς κανόνας και ασκεί δικαιοδοτικήν αρμοδιότητα συνισταμένην εις την επίλυσιν των διοικητικών διαφορών υπό καθεστώσ δικονομικών εγγυήσεων, αμερολήπτου κρίσεως (ισοβιότης δικαστών, δημοσιότης συνεδριάσεων, αιτιολογία αποφάσεων κ.λπ.). Υπ' αυτήν την άποψιν η έννοια του τακτικού διοικητικού δικαστηρίου διαστέλλεται της εννοίας του εκτάκτου διοικητικού δικαστηρίου, ήτοι δικαστικού οργάνου συνιστώμενου εκάστοτε δια νόμου υπό διάφορον σύνθεσιν ή διαδικασίαν προς επίλυσιν μιας ή πλειόνων συγκεκριμένων διοικητικών διαφορών (η σύστασις του οποίου άλλως τε προσκρούει εις την διάταξιν του άρθρου 8 του εν ισχύι συν/τος). Αντιθέτως η έννοια του τακτικού διοικητικού δικαστηρίου δεν διαστέλλεται της εννοίας του «ειδικού διοικητικού δικαστηρίου», εφόσον δια του τελευταίου τούτου όρου δηλούται δικαστικόν όργανον αρμόδιον προς επίλυσιν ωρισμένων μόνον κατηγοριών διοικητικών διαφορών, τα δε τακτικά διοικητικά δικαστήρια ηδύναντο, κατά τα προεκτεθέντα, μέχρι της ολοκληρώσεως της συστάσεως και λειτουργίας αυτών ν' ασκώσι τοιαύτην περιωρισμένην δικαιοδοτικήν αρμοδιότητα και συνεπώς να έχωσι προσωρινώς τον χαρακτήρα των ειδικών διοικητικών δικαστηρίων». Ο ίδιος εξάλλου, όπ. παραπ. στην σελ. 136 παρατηρεί συνοπτικά πως: «Το Ελεγκτικόν Συνέδριον αποτελεί αφενός μεν ανωτάτην διοικητικήν αρχήν αρμοδιάν δια τον έλεγχον της διαχειρίσεως των δημοσίων οικονομικών, αφετέρου δε ανωτάτων διοικητικών δικαστηρίων αρμόδιον προς επίλυσιν ωρισμένων κατηγοριών διοικητικών διαφορών».

χρησιμοποίηση δύο φορές του όρου «βαθμός» από όπου και δημιουργείται παρακίνηση επισήμανσης, της ειδικότερης έννοιας του όρου και της διπλής του χρήσης.

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά πιστεύουμε, ότι δεν μπορεί παρά να είναι συνδυασμένη.

Συγκεκριμένα, η πρώτη κατά σειρά μνεία του «βαθμού» στην παραπάνω διάταξη, δείχνει ότι έχει την έννοια του όχι ανώτατου επιπέδου, ώστε να μην αντιφάσκει με την «αρμοδιότητα σε τελευταίο βαθμό του Συμβουλίου της Επικρατείας», επάνω στις επίσης ακυρωτικές αρμοδιότητες, (ακριβέστερος θα ήταν ο όρος «δικαιοδοσίας»), αποφάσεις των «άλλου βαθμού» διοικητικών τακτικών δικαστηρίων. Άρα, αφού κατά το Σύνταγμα δεν υπάρχουν, άλλα «τακτικά διοικητικά δικαστήρια», δεν μπορεί παρά να εννοούνται τα δικαστήρια της παρ. 1 του άρθρου 94, δεδομένου ότι το Ελεγκτικό Συνέδριο⁵, με την διφυή του υπόσταση, ονοματίζεται με τον ιστορικό του αυτό τίτλο και βρίσκεται σαν δικαστήριο, στο ίδιο ανώτατο επίπεδο με το, σε μικρότερο ποσοστό αλλά πάντως διφυές και αυτό, Συμβούλιο της Επικρατείας, όπως σίγουρα προκύπτει από άλλες συνταγματικές διατάξεις, όπως λ.χ. ιδίως των παρ. 1 και 5 του άρθρου 90 και της παρ. 2 του άρθρου 91.

Επομένως και η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 98 του Συντάγματος, για να μην οδηγήσει σε ερμηνευτικά αδιέξοδα, πρέπει να διαβάζεται ότι οι αποφάσεις γενικά του Ελεγκτικού Συνεδρίου, δεν υπόκεινται στον έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας και η ύπαρξη της τελευταίας αυτής, διάταξης στο Σύνταγμα, πρέπει να αποδίδεται σε ιστορικούς λόγους, όπως σε ιστορικούς λόγους, πρέπει να αποδοθεί και ο ιδιαίτερος τονισμός στην παρ. 5 του άρθρου 95 του Συντ., της υποχρέωσης της διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, γιατί θα ήταν βέβαια παράλογο, να συναχθεί ερμηνευτικά (a contrario) ότι η διοίκηση δεν έχει υποχρέωση συμμόρφωσης προς τις ουσιαστικές (πάνω στις υπαλληλικές προσφυγές, ιδιαίτερα μάλιστα της παρ. 4 του άρθρου 103 του Συντάγματος) αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας ή προς τις αποφάσεις των υπόλοιπων διοικητικών δικαστηρίων, που δεν θα είχαν, τότε, λόγο ύπαρξης ως «δικαστήρια»⁶.

5. Βλ. Μιχαήλ Δ. Στασινόπουλου, «Στοιχεία Δημοσιονομικού Δικαίου και Δημοσίου Λογιστικού», 1961, σελ. 14. Επίσης του ίδιου «Δίκαιον των Διοικητικών Διαφορών» 1964, σελ. 276. Ακόμα, Μιχαήλ Α. Δένδια «Διοικητικών Δίκαιον» Τόμος Γ' 1956, σελ. 362.

6. Αξίζει να τονισθεί ότι κατά το ενδιάμεσο διάστημα λειτουργίας της Ε' Αναθ. Βουλής, υπήρξε πλήρες σχέδιο σωστής διάταξης. Το εξής: «Η Διοίκησης έχει υποχρέωσιν συμμορφώσεως προς τας ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και των λοιπών Διοικητικών Δικαστηρίων». Αυτή η διατύπωση έγινε ομόφωνα δεκτή κατά την 25η Συνεδρίαση της 22.3.1975 από την ολομέλεια της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής επί του Συντάγματος (Προεδρία Κωνσταντίνου Τσάτσου). Επρόκειτο για την διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 94. Αμέσως μετά άλλαξε η αρίθμηση των άρθρων και το άρθρο 94 (για το ΣτΕ) πήρε αριθμό 95, το δε άρθρο 95 (για τα τακτ. διοικ. δικαστήρια) πήρε αριθμό 94. Η ίδια αλλαγή αρίθμησης άρθρων και ΣΩΣΤΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ, συμπίπτει ΑΠΟΛΥΤΑ και με την διαμόρφωση του σχεδίου Συντάγματος από τις Α' και Β' υποεπιτροπές (βλ. επίσημα πρακτικά της ολομέλειας της Κοινοβουλ. Επιτροπής, έκδ. 1975, στις σελ. 405, 501 και 527). Αλλά στην ολομέλεια (πλέον) της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής (Συνεδρίαση ΠΑ' 10.5.1985 βλ. επίσημα πρακτικά. Έκδ. Αύγουστος 1975 σελ. 604), η διάταξη τροποποιήθηκε όπως είναι σήμερα, με αποδοχή κατά πλειοψηφία του εξής επιχειρήματος

Εξάλλου, η δεύτερη, κατά σειρά, χρήση του όρου «βαθμός» στην παράγραφο 3 του άρθρου 95, ως «αρμοδιότητας σε τελευταίο βαθμό» εννοεί και συνδέεται με την άσκηση της «ακυρωτικής αρμοδιότητας» που κατά προηγούμενο μόνο βαθμό, έχει τη δυνατότητα να μεταβιβάσει ο κοινός νομοθέτης, στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, η οποία αρμοδιότητα εξασφαλίζεται έτσι ότι μπορεί να ασκηθεί καταληκτικά από το Συμβούλιο της Επικρατείας, σε όση έκταση παροχής έννομης προστασίας, είχε την δυνατότητα να ασκηθεί και κατά τον προηγούμενο βαθμό, εφόσον ο διάδικος θα κέρνει, από την πλευρά του, τους σωστούς και ηρεπούμενους, δικονομικούς χειρισμούς.

Θα ήταν άτοπη και θα ξέφευγε από το σκοπό της διάταξης, η ερμηνεία ότι η φυσιογνωμία και τα παραδοσιακά γενικά χαρακτηριστικά της ακυρωτικής δίκης, μπορεί να είναι διαφορετικά στον πρώτο, από ότι είναι στο δεύτερο βαθμό ή και αντίστροφα⁷.

Εύλογα μπορεί να υποστηριχθεί, πως, αντίθετα μάλιστα, ο τελευταίος βαθμός της ακυρωτικής αρμοδιότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας, που δεν μπορεί παρά να προβλέπεται για τον έλεγχο της ορθότητας της απόφασης του προηγούμενου βαθμού, εκεί εξίσου αποβλέπει, στο να μη μεταβληθεί, δηλαδή, η φύση της ακυρωτικής δίκης, όπως έχει ήδη διαπλαστεί από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, ή όπως το ίδιο Ανώτατο Δικαστήριο, μπορεί στο μέλλον να την βελτιώσει προς την κατεύθυνση της παροχής αποτελεσματικότερης ακυρωτικής έννομης προστασίας, σύμφωνα με τους ορισμούς της οικείας διάταξης της παρ. 1 του άρθρου 20 του Συντ.

Ήδη και η αναπόφευκτη σύνδεση της διάταξης της παρ. 1 (α) του άρθρου 95 του Συντ. που κατοχυρώνει την αίτηση ακυρώσεως, ως, από μία άποψη, «εξειδίκευσης»

«εις την παρ. 5 δέον να διαγραφούν αι λέξεις «και των λοιπών διοικητικών δικαστηρίων». Η προσθήκη αυτή είναι άνευ λόγου, δεδομένου ότι αι αποφάσεις των δικαστηρίων τούτων έχουν εκ της φύσεως αυτών καταψηφιστικών χαρακτήρα. Το ζήτημα εγεννήθη δια τας αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας αίτινες, ως καθαρώς ακυρωτικά και μη επιβάλλουσαι ενέργειαν τινά, δεν είναι εκτελεσταί αφ' εαυτών»... Βέβαια το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να σταθεί, διότι εκτός από το ότι όπως έντονα, πειστικά και διεξοδικά αντιπαρατηρήθηκε (από τον *Γεώργιο Β. Μαγκάκη*, οπ. παραπ. σελ. 891), οι περισσότερες αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων (είτε ακυρώνουν είτε μεταρρυθμίζουν) δεν είναι καταψηφιστικές αλλά διαπλαστικές και μερικές αναγνωριστικές, πάντως ακόμα και για τις καθαρά καταψηφιστικές αποφάσεις, είναι γενικά γνωστό (αλλά όχι και αποδεκτό ως σωστό) πως αναγκαστική εκτέλεση ενάντια στο δημόσιο, ούτε επιτρέπεται ούτε φαίνεται να έχει γίνει ποτέ δεκτή. Άρα πάντοτε, έτσι ή αλλιώς, τίθεται μόνο θέμα συμμόρφωσης της διοίκησης. Για την σχετική προβληματική της απαγόρευσης της αναγκαστικής εκτέλεσης βλ. *Κώστα Δ. Παναγόπουλου*, «Δικονομ. προβληματισμοί» Α' 1987, σελ. 50.

7. Είναι χαρακτηριστική η διατύπωση του σκεπτικού της απόφ. 3108 (και 3109) του 1979, του ΣτΕ (βλ. ΕΕΝ 1980,312) «κατ' άρθρο 5 παρ. β του Ν 702/1977 αι οριστικά αποφάσεις του διοικητικού εφετείου είναι αμέσως εκτελεσταί, υποχρεούσαι την Διοίκησιν εις συμμόρφωσιν και άμεσον εκτέλεσιν αυτών η ρύθμισις δε αύτη δεν αντίκειται εις τας διατάξεις του άρθρου 95 (παρ. 1 και 3) του Συντάγματος, διότι διεφυλάχθη μεν δι' αυτών η εις τελευταίον βαθμόν αρμοδιότης του ΣτΕ επί των υποθέσεων της ακυρωτικής αυτού αρμοδιότητος των οποίων η εκδίκασις ήθελε υπαχθή δια νόμου εις άλλου βαθμού τακτικά διοικητικά δικαστήρια πλην όμως δια των ως είρηται διατάξεων του Συντάγματος, κατά την πρόδηλον έννοιαν αυτών, ουδόλως απεκλείσθη όπως ο κοινός νομοθέτης ορίση ότι οι αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων αι οποίαι εκδίδονται επί των ανατιθεμένων εις αυτά ως άνω κατηγοριών υποθέσεων θα έχουν τας αυτάς συνεπείας τας οποίας έχουν αντιστοίχως αι ακυρωτικά αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, εν αις η υποχρέωσις της Διοικήσεως προς συμμόρφωσιν και άμεσον εκτέλεσιν αυτών».

της τελευταίας παραπάνω Συνταγματικής διάταξης, θα έκανε ακατανόητη, ερμηνεία της παρ. 3 του άρθρου 95, σύμφωνα με την οποίαν η δυνατότητα δικαστικής προστασίας ως «δικαίωμα» διαδικαστικών χειρισμών του ακυρωτικού δικαστή, θα εξαρτιόταν από τον, πρώτο ή δεύτερο, βαθμό της ακυρωτικής δίκης. Θα ήταν άλλωστε «δώρο - άδωρο» προς τους πολίτες και θα υπονόμειε τους σκοπούς της Συνταγματικής διάταξης αυτής, τους οποίους σκοπούς προηγούμενα μνημονεύσαμε, δηλαδή της αποσυμφόρησης του ΣτΕ και της αποκέντρωσης, η εκδοχή πως η δυνατότητα παροχής δικαστικής έννομης προστασίας, διευρύνεται σε δεύτερο βαθμό⁸.

2. Η Νομοθετική υλοποίηση

Οι παραπάνω σκοποί του Συνταγματικού Νομοθέτη, που επιδιώκονται με την διάταξη του άρθρου 95 (παρ. 3), υλοποιήθηκαν, όπως είναι γνωστό, κατά ένα ποσοστό, με το Ν 702/1977 (Α' 268), με τις διατάξεις του οποίου (άρθρα 1 έως 6) έχουν υπαχθεί στην αρμοδιότητα των Τριμελών διοικητικών εφετειών, για να δικάζονται σε πρώτο βαθμό, αιτήσεις ακυρώσεως ατομικών διοικητικών πράξεων που αφορούν στην υπηρεσιακή γενικά κατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων (πολιτικών και στρατιωτικών) κ.λπ. και έχουν ρυθμισθεί τα σχετικά διαδικαστικά θέματα, στις οποίες ρυθμίσεις, περιλαμβάνεται και η δυνατότητα άσκησης έφεσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας⁹. Συγκεκριμένα, η αποκέντρωση επιδιώκεται με την πρόβλεψη στην παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν 702/1977 ως τοπικά αρμόδιου του διοικητικού εφετείου, στην περιφέρεια του οποίου εδρεύει η διοικητική αρχή που έχει εκδόσει την πράξη, η οποία προσβάλλεται με την αίτηση ακυρώσεως. Ακόμα πιο χαρακτηριστικά επιδιώκεται η αποκέντρωση, με την διάταξη της παρ. 2 του ίδιου άρθρου, η οποία ορίζει πως η τοπική αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου, να δικάσει αίτηση ακυρώσεως ενάντια σε πράξη που εκδόθηκε μετά από άσκηση όχι μόνο απλής ιεραρχικής αλλά και ενδικοφανούς προσφυγής, καθορίζεται με βάση την πράξη, που υπόκειται στην προσφυγή τούτη.

8. Ο Γεώργιος Μ. Παπακατζής, «Μελέται επί του Δικαίου των Διοικητικών Διαφορών», έκδ. τετάρτη 1961, σελ. 52, παρατηρεί συνοπτικά και χαρακτηριστικά τα εξής, για την εκδίκαση της ασκήσεως ακυρώσεως από το ΣτΕ: «Αν τυχόν ήθελε διαγνωσθή παρανομία της προσβληθείσης διοικητικής πράξεως μη προταθείσα υπό του αιτούντος, ο δε εισηγητής και το δικαστήριο λαμβάνουσιν αυτήν υπ' όψιν αυτεπαγγέλτως, δύναται δ' αύτη να αγάγη εις ακύρωσιν της πράξεως. Εξαιρείται η περίπτωση της πλάνης περί τα πράγματα και η της καταχρήσεως εξουσίας ήτις ουδέποτε λαμβάνεται υπ' όψιν αυτεπαγγέλτως». Εξάλλου, ο Γ. Χ. Αγγελίδης «τινά περί των απαραδέκτων της αιτήσεως ακυρώσεως» ΕΔΔ ΙΣΤ', 350, σημειώνει. «Διακρίνεται η αίτησις ακυρώσεως από τους λόγους ακυρώσεως, δια τούτο και το δικαστήριο προβαίνει και εις αυτεπάγγελτον εξέτασιν λόγω προκυπτόντων αμέσως εκ παραβολής του εφαρμοστέου κανόνος δικαίου και της προσβληθείσης πράξεως, τεκμαιρομένου ότι και ο μη ρητώς διατυπωθείς λόγος αποτελεί περιεχόμενον αιτιάσεως».

9. Ήδη έχουν υπαχθεί επιπλέον στην σε πρώτο βαθμό ακυρωτική αρμοδιότητα των διοικητικών εφετειών, οι σχετικές διαφορές των Υπαλλήλων της Βουλής (άρθρο 83 του Κώδικα για την οργάνωση των υπηρεσιών της Βουλής (ΤΕΚ 146/21.1.1980 τ. Α') και πρόκειται να υπαχθούν οι διαφορές των δικαστικών υπαλλήλων, για όσες βέβαια πράξεις είναι διοικητικές και επιδέχονται προσβολή με αίτηση ακυρώσεως.

Είναι φανερό ότι εάν δεν υπήρχε η τελευταία αυτή διάταξη, ο σκοπός της αποκέντρωσης θα υπονομευόταν σε όλη αμελητέα έκταση, γιατί τα όργανα στα οποία ασκούνται οι ιεραρχικές και οι ενδικοφανείς προσφυγές, εδρεύουν συνήθως στο κέντρο. Εξάλλου, η αποσυμφόρηση του Συμβουλίου της Επικρατείας, επιδιώκεται εκτός από τις διατάξεις του άρθρου 1 του Ν 702/1977, που υπάγουν την σε πρώτο βαθμό εκδίκαση των αιτήσεων ακυρώσεως στα διοικητικά εφετεία, πιο χαρακτηριστικά ακόμα, με τις διατάξεις των παρ. 6 και 9 του άρθρου 5 του Ν 702/1977, το οποίο άρθρο προβλέπει και ρυθμίζει την έφεση στο Συμβούλιο της Επικρατείας¹⁰.

Η διάταξη της παρ. 6 ορίζει πως η προθεσμία για την άσκηση έφεσης, όπως και η άσκηση του ένδικου τούτου μέσου, δεν επάγονται αναστολή της εκτέλεσης της πρωτόδικης ακυρωτικής αποφάσεως του διοικητικού εφετείου. Είναι φανερό ότι εάν έλειπε η διάταξη τούτη, θα υπήρχε το κίνητρο της άσκησης έφεσης από τους θιγόμενους ιδιώτες ή και από το δημόσιο (μάλλον περισσότερο από αυτό), για την επιδίωξη του ανασταλτικού αποτελέσματος.

Γι' αυτό εύλογα έγινε δεκτό από το ΣτΕ ότι δεν χωρεί αίτηση αναστολής εκτέλεσης της πρωτόδικης απόφασης, σε περίπτωση άσκησης εφέσεως (ΣτΕ 3108/1979), όπως επίσης και ότι δεν μπορεί να διαταχθεί αναστολή εκτέλεσης, από την οικεία επιτροπή του ΣτΕ, πράξης διοικητικής, η αρμοδιότητα για την ακυρωτική εκδίκαση της οποίας, ανήκει στα διοικητικά εφετεία (ΕπΑνΣτΕ 272/1986). Βέβαια πριν από την άσκηση της έφεσης, γιατί εάν εκδόθηκε η πρωτόδικη (απορριπτική) απόφαση του διοικητικού εφετείου και ασκήθηκε έφεση στο ΣτΕ, τότε μπορεί να χορηγηθεί κατά το άρθρο 52 του ΝΔ 170/1973, αναστολή εκτέλεσης της διοικητικής πράξεως που έχει προσβληθεί με την αίτηση ακυρώσεως, η οποία απορρίφθηκε σε πρώτο βαθμό. Αυτή είναι η έννοια της ειδικής διατάξης της παρ. 10 του άρθρου 5 του Ν 702/1977.

Χαρακτηριστική είναι και η αποτελεσματικότητα της αποσυμφόρησης του ΣτΕ την οποίαν έχει η διάταξη του πρώτου εδαφίου της παρ. 9 του άρθρου 5 του Ν 702/1977, που ορίζει πως η έφεση πρέπει να αναφέρεται «αποκλειστικά» σε σφάλματα της πρωτόδικης απόφασης. Εάν έλειπε η διάταξη, η αποσυμφόρηση θα υπονομευόταν γιατί θα ασκούσαν έφεση στο ΣτΕ οι διάδικοι και για να επανορθώσουν δικά τους σφάλματα δηλαδή παραλείψεις τους¹¹.

Γι' αυτό εύλογα δέχθηκε η νομολογία ότι λόγοι ακύρωσης της διοικητικής πράξης, που προβάλλονται για πρώτη φορά στην έκκλητη δίκη, είναι απαράδεκτοι (ΣτΕ 2107/1982, 585/1982, 1112/1985), ακόμα πως είναι απαράδεκτος και λόγος έφεσης,

10. Όταν η έφεση είναι προφανώς αστήρικτη, το Δικαστήριο (ΣτΕ) διατάσσει τον διπλασιασμό του παραβόλου που καταβλήθηκε. Βλ. ΣτΕ 1976, 2270/1983. [Βλ. όμως και νεότερο άρθρο 9 του Ν 3900/2010].

11. Κατά τον ΚΠολΔ, έχει γίνει πάγια δεκτό ότι στην έκκλητη δίκη είναι κατεξάριση παραδεκτή η προβολή πραγματικών ισχυρισμών που δεν προτάθηκαν στην πρωτοβάθμια δίκη και όταν οι ισχυρισμοί αυτοί αποδεικνύονται με έγγραφο ή με δικαστική ομολογία του αντιδίκου (ΑΠ 310/1977 ΕΕΝ 1977,731) ή ακόμα στις περιπτώσεις που δεν προβλήθηκαν έγκαιρα από δικαιολογημένη αιτία και όχι από πρόθεση στρεψοδικίας ή από βαριά αμέλεια (ΑΠ 974/1971 ΕΕΝ 1973,320).

ο οποίος στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά, που δεν είχαν προβληθεί στο διοικητικό εφετείο (ΣτΕ 3076/1985). Επομένως με το πνεύμα αυτό, πρέπει να ερμηνευθεί και η διάταξη της παρ. 7 του άρθρου 5 του Ν 702/1977 που προβλέπει και ρυθμίζει την άσκηση πρόσθετων λόγων «έφεσης» στο ΣτΕ. Πρέπει να πρόκειται δηλαδή και πάλι για λόγους που αναφέρονται «αποκλειστικά» σε σφάλματα της πρωτόδικης απόφασης, αλλά που δεν περιλήφθηκαν στο εφετήριο έγγραφο, οπότε μπορούν να προβληθούν με πρόσθετους λόγους¹².

Το ερώτημα, όμως, είναι ποία εννοεί η διάταξη της παρ. 9 του άρθρου 5 του Ν 702/1977, ως «σφάλματα» της πρωτόδικης απόφασης.

Πιστεύουμε ότι στο ερώτημα αυτό έχει ήδη απαντήσει πειστικά ο Επαμ. Π. Σπηλιωτόπουλος («Εγχειρίδιον Διοικητικού Δικαίου» 15η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη): «Η έφεσις πρέπει να περιέχει λόγους εφέσεως που αναφέρονται αποκλειστικώς εις νομικά σφάλματα της πρωτοδίκου αποφάσεως, η οποία ηκύρωσε την προσβληθείσαν διοικητικήν πράξιν ή παράλειψιν οφειλομένης νομίμου ενεργείας ή απέρριψε την αίτηση ακυρώσεως, διότι εδέχθη ή δεν εδέχθη, βάσει των εις το αιτιολογικόν σκέψεων, τους προβληθέντας ή αυτεπαγγέλτως ληπτέους υπ' όψιν λόγους ακυρώσεως».

Άρα «σφάλμα» της πρωτόδικης απόφασης αποτελεί και η παράβλεψη λόγου ακύρωσης που δεν προβλήθηκε μεν, αλλά είναι από τους αυτεπάγγελτα εξετάσιμους¹³.

12. Είναι, όμως, απαράδεκτος λόγος έφεσης που προβάλλεται με το υπόμνημα του εκκαλούντος (ΣτΕ 2736/1984). Εξάλλου, απορρίπτονται λόγοι εφέσεως «αλυσιτελείς», όπως όταν η εκκαλούμενη απόφαση, στηρίζεται αυτοτελώς σε δυο επάλληλες αιτιολογίες και ενάντια στην μία από αυτές, δεν προβάλλονται καθόλου λόγοι (ΣτΕ 386/1984). Επίσης, λόγοι έφεσης αόριστοι, όπως είναι και ο λόγος που προβάλλει παράβαση «συλλήβδων» των διατάξεων του Υπαλ. Κώδικα (ΣτΕ 1551/1984), ή λόγοι έφεσης που προβάλλονται χωρίς έννομο συμφέρον (ΣτΕ 4830/1984). Το έννομο συμφέρον, πάντως, κρίνεται από το πρωτόδικα «κριθέν ζήτημα» και από το σκεπτικό της εκκαλούμενης απόφασης. Έτσι έχει έννομο συμφέρον ο διάδικος που νίκησε στην πρωτόδικη ακυρωτική δίκη να ασκήσει έφεση για την βελτίωση του σκεπτικού της εκκαλούμενης απόφασης, με την προβολή λόγου, η αποδοχή του οποίου θα επηρεάσει την έκταση του δεδικασμένου που απορρέει από αυτή (ΣτΕ 344/1985), όπως και όταν δεν εξετάστηκαν λόγοι ακύρωσης που αναφέρονται στο ανατιολόγητο των προσβαλλόμενων πράξεων, οι οποίοι λόγοι είχαν προταχθεί από εκείνον που έγινε πρωτόδικα δεκτός και εάν γίνουν δεκτοί κατ' έφεση, αποκλείουν την επάνοδο της διοίκησης στην δυσμενή κρίση του εκκαλούντος (ΣτΕ 4072/1984). Από τις τελευταίες αυτές περιπτώσεις, δικαιολογείται φρονούμε η παρατήρηση πως εάν το πρωτόδικο ακυρωτικό δικαστήριο, δηλαδή το διοικητικό εφετείο, είχε προβεί σε «σωρευτική αποδοχή λόγων» (γιατί όχι) ή ακόμα και σε λήψη αυτεπάγγελα υπόψη «λυσιτελέστερου» λόγου ακύρωσης από εκείνους που τυχόν προβλήθηκαν, δεν θα επιβαρυνόταν οπωσδήποτε το ΣτΕ με την εκδίκαση της έφεσης, ούτε οι διάδικοι με την χρονοτριβή κ.λπ. Αντίθετα, εξετάζονται αυτεπάγγελα λόγοι έφεσης που αφορούν στην αρμοδιότητα του Εφετείου να δικάσει την αίτηση ακυρώσεως (ΣτΕ 728/1983), όπως και λόγος έφεσης που αναφέρεται στην εκπρόθεσμη άσκηση της αίτησης ακυρώσεως (ΣτΕ 4487/1983), ή στο παραδεκτό γενικότερα της αίτησης ακυρώσεως (ΣτΕ 3077/1985), όπως είναι και η φύση της πράξεως που προσβλήθηκε στο διοικητικό εφετείο ως μη εκτελεστής (ΣτΕ 1528/1985), ή ακόμα γίνεται αυτεπάγγελη έρευνα λόγου έφεσης, για μη κατάργηση της πρωτόδικης δίκης (ΣτΕ 266/1984).

13. Επιβάλλεται νομίζουμε ιδιαίτερη προσοχή, στην εξής παρατήρηση του *Θεμιστοκλέους Δ. Τσάτσου* «Η αίτησις ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας», έκδοσις τρίτη 1971 σελ. 193: «Η τυχόν ακύρωσις εκτελεστής πράξεως της διοικήσεως, ως εκδοθείσας αναρ-

Αλλιώτικα, με την μεταβίβαση της αρμοδιότητας σε πρώτο βαθμό στα διοικητικά εφετεία, θα αλλοιωνόταν η φύση της ακυρωτικής δίκης, όπως έχει διαπλασθεί νομολογιακά και μάλιστα προς την κατεύθυνση της μείωσης της έννομης προστασίας προς τους πολίτες, πράγμα που είναι βέβαιο ότι δεν το επιδίωξε ο Συνταγματικός Νομοθέτης με την ρύθμιση της παρ. 3 του άρθρου 95 (αντίθετα μάλιστα), ή θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι το μεν διοικητικό εφετείο όταν δικάζει αίτηση ακυρώσεως της αρμοδιότητάς του, δεν μπορεί χωρίς συγκεκριμένο λόγο στο δικόγραφο της αίτησης ακύρωσης ή των πρόσθετων λόγων, να ακυρώσει για αυτεπάγγελτα εξετάσιμες παρανομίες της πράξης που προσβλήθηκε, ενώ το Συμβούλιο της Επικρατείας, εάν και εφόσον ασκήθηκε έφεση, ενάντια στην πρωτόδικη απόφαση, μπορεί εκείνο να εξετάσει αυτεπάγγελτα για πρώτη φορά, παρανομίες της διοικητικής πράξης ή παράλειψης.

Η τελευταία, όμως, αυτή εκδοχή και θα υπονόμει τον Συνταγματικό σκοπό της αποσυμφόρησης του Συμβουλίου της Επικρατείας και θα ερχόταν σε ίσια αντίθεση προς την οικεία διάταξη του πρώτου εδαφίου της παρ. 9 του άρθρου 5 του Ν 702/1977 που προαναφέραμε, αφού η έρευνα του ΣτΕ στην έκκλητη δίκη, δεν θα περιοριζόταν «αποκλειστικά» σε σφάλματα της πρωτόδικης απόφασης, αλλά θα επεκτεινόταν και σε σφάλματα της διοικητικής πράξης ή παράλειψης που έχει προσβληθεί, τα οποία σφάλματα, κατά την αποκρουόμενη εκδοχή, δεν είχε δικαίωμα να επισημάνει το πρωτόδικο δικαστήριο, εφόσον δεν είχαν προβληθεί από τον διάδικο¹⁴.

μοδίας ή ένεκα μη τηρήσεως ουσιώδους τύπου προδιαγραφόμενου εν τω νόμω, δέον να επιτρέπη εις την διοικητικήν αρχήν, την αρμοδίως και νομοτύπως ασκούσαν περαιτέρω εν τω πλαισώ του νόμου την εξουσίαν αυτής κατά την υφισταμένην διακριτικήν ευχέρειαν, να ενεργήση αδεσμεύτως. Εάν όμως η πράξις, περί της οποίας πρόκειται, δεν εκδίδεται κατά διακριτικήν ευχέρειαν αλλά συνιστά πράξιν υποχρεωτικήν, τότε η πρότασις του ελέγχου της αναρμοδιότητας και της παραβάσεως του τύπου και η μόνον ένεκα τοιούτου λόγου ακύρωσις δεν έχει σημασίαν. Αντιθέτως η εξέτασις όλων των λόγων ακυρώσεως είναι ενδεδειγμένη, ίνα μη η πράξις της διοικήσεως ακυρωθή πρώτον δια παράβασιν τύπου και κατόπιν αφ' ου ο αρχικός παραβιασθείς τύπος τηρηθή και δια παράβασιν νόμου κατ' ουσίαν». Ο ίδιος εξάλλου (όπ. παραρ. σελ. 258) παρατηρεί επίσης: «Η αντισυνταγματικότης νόμου ή και πάσης επιταγής είναι αυτεπαγγέλτως εξεταστέα, καθ' όσον διάταξις αντικείμενη εις το Σύνταγμα δεν αποτελεί επιταγήν δικαίου και μηδένα δεσμεύουσα, δέον να μη εκτελήται».

14. Ο Πρόδρομος Δ. Δαγτόγλου, «Διοικητικό δικονομικό δίκαιο» Β', 1983, σελ. 206, αντιλαμβάνεται κατά τον εξής τρόπο την έφεση στις ακυρωτικές διαφορές: «Ο κατ' έφεση (δευτεροβάθμιος) έλεγχος των αποφάσεων επί αιτήσεων ακυρώσεως, προσφυγών και αγωγών περί αποζημιώσεως δεν έχει την ίδια έκταση. Ενώ στην περίπτωση της εφέσεως κατά αποφάσεων επί προσφυγών, και αγωγών το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ερευνά κάθε προβαλλόμενη αντίθεση της αποφάσεως προς την αντικειμενική αλήθεια, και επομένως εισέρχεται και στην εξέταση πραγματικών γεγονότων και αποδεικτικών στοιχείων που δεν ε γνώριζε ο πρωτοβάθμιος δικαστής, ο κατ' έφεση έλεγχος που ασκεί το Συμβούλιο της Επικρατείας επί των αποφάσεων των διοικητικών εφετείων επί αιτήσεων ακυρώσεως περιορίζεται στα σφάλματα της πρωτόδικης αποφάσεως. Επίσης ενώ οι πρωτόδικες αποφάσεις επί των προσφυγών και αγωγών μπορούν να εξαφανισθούν ή να μεταρρυθμισθούν από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν μπορεί, αν δεχθεί έφεση κατά αποφάσεως διοικητικού εφετείου ακυρωτικής αρμοδιότητας, παρά να εξαφανίσει την εφεσιβληθείσα απόφαση. Τέλος, η περαιτέρω κρίση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου επί του αρχικού ενδίκου βοηθήματος αντιστοιχεί στο είδος του ελέγχου που άσκησε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο: ουσιαστικό επί προσφυγής ή αγωγής, απλώς ακυρωτικό επί αιτήσεως ακυρώσεως».

Έτσι θα καταλήγαμε σε μια ολότελα *suī generis* «στενευρεία» έφεση, στις ακυρωτικές διαφορές), γιατί η έκκλητη δίκη θα είχε αναδεχθεί στερητικά από την πρωτόδικη, ένα μέρος από το φυσικό εύρος της.

Αλλά είναι βέβαιο ότι ο νομοθέτης του Ν 702/1977, πιστός στη θέληση του Συνταγματικού Νομοθέτη, ρυθμίζει την ακυρωτική δίκη, να έχει την ίδια φύση είτε στον πρώτο είτε στον δεύτερο βαθμό, αδιάφορα, με τις παραπάνω μόνο αποκλίσεις, που και αυτές είναι ευθυγραμμισμένες με τους ειδικότερους Συνταγματικούς σκοπούς της αποσυμφόρησης του ΣτΕ και της αποκέντρωσης στην απονομή της ακυρωτικής διοικητικής δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα, από την μία μεριά με την διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 4, ορίζει πως εφαρμόζονται ανάλογα, οι οικείες διατάξεις του ΝΔ 170/1973, από τα διοικητικά εφετεία, όταν δικάζουν αιτήσεις ακυρώσεως της αρμοδιότητάς τους, με ορισμένες μόνο, ρητά καθοριζόμενες, δευτερεύουσας σημασίας και αναπόφευκτες τροποποιήσεις, οι οποίες, όπως είναι επόμενο, είναι στενά ερμηνεύσιμες και από την άλλη μεριά, με την διάταξη της παρ. 11 του άρθρου 5, ορίζει ότι και στην έκκλητη ακυρωτική δίκη, εφαρμόζονται ανάλογα «κατά τα λοιπά» οι ίδιες διατάξεις του ΝΔ 170/1973, ο δε ορισμός αυτός «κατά τα λοιπά» υπάρχει για την υποβοήθηση του ερμηνευτή και στις αμφίβολες περιπτώσεις ακόμη.

Άρα ειδικότερα, η αυτονόητη παραπομπή, από την διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 4 του Ν 702/1977 και στην διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 του ΝΔ 170/1973, που ορίζει πως το δικόγραφο της αίτησης ακυρώσεως, πρέπει να μνημονεύει, ανάμεσα σε άλλα, «τους συγκεκριμένους λόγους εφ' ων ερείδεται το ένδικον μέσον», δεν μπορεί να έχει κάποια, ξεχωριστή έννοια, *ad hoc* για την ακυρωτική δίκη στο διοικητικό εφετείο, ότι δηλαδή το τελευταίο, δεν έχει αρμοδιότητα να εξετάσει τους παραδοσιακά, αυτεπάγγελα εξετάσιμους λόγους ακύρωσης, ή ότι από αυτούς, έχει αρμοδιότητα να εξετάσει μόνον λόγους που ανάγονται στην εξωτερική ή την τυπική νομιμότητα της πράξεως που προσβλήθηκε για ακύρωση.

Αυτό με βάση τα όσα προεκτέθηκαν θα ήταν ακατανόητο, αφού κατά παράδοση εξετάζονται αυτεπάγγελα, στην ακυρωτική δίκη και λόγοι ακύρωσης που ανάγονται στην εσωτερική νομιμότητα της πράξης που προσβλήθηκε για ακύρωση¹⁵.

15. Ίσως μάλιστα έχει επέλθει και το «πλήρωμα του χρόνου» για να ερευνηθεί και επισημανθεί το πόσο συμπολιτεύεται η αυτεπάγγελτη έρευνα λόγων ακύρωσης ακόμα και η «σωρευτική» αποδοχή λόγων ακύρωσης, με την γενικότερη δικονομική αρχή της οικονομίας χρόνου, δικαστικής ενεργείας και δαπανημάτων. Υποστηρίζουμε πως εάν μία πράξη έχει εκδοθεί ταυτόχρονα, από αναρμόδια αρχή, κατά παράβαση ουσιώδους διαδικαστικού τύπου και κατά παράβαση νόμου κατοουσία, είναι καλύτερα να ακυρωθεί και για τους τρεις λόγους αυτούς μαζί, ακόμα και αυτεπάγγελα, έστω και εάν πρόκειται για πράξη που εκδίδεται κατά διακριτική ευχέρεια. Στην περίπτωση αυτή η ακυρωτική επισήμανση της παράβασης νόμου κατοουσία στην οποίαν έχει υποπέσει η αναρμόδια αρχή, κατά ταυτόχρονη παράβαση ουσιώδους διαδικαστικού τύπου, θα καθοδηγήσει στο να εκδοθεί η νέα πράξη από την αρμόδια αρχή, με την τήρηση των ουσιωδών τύπων και την άσκηση της διακριτικής εξουσίας που της ανήκει, χωρίς, όμως, να διαπραχθεί πάλι η παράβαση νόμου που επισημάνθηκε με την ακυρωτική απόφαση. Δεν χρειάζεται να τονισθεί το πόσο αυτό είναι λογικό και από την άποψη της εκκρεμότητας των υποθέσεων που υπάρχει(!) στα διοικητικά, γενικά, δικαστήρια. Ο *Κώστας Ε. Μπέης* (Πολιτική Δικονομία, άρθρα 106 έως 142, Οκτώβριος 1973, σελ. 518) δέχεται ότι η αρχή της οι-

Συγκεκριμένα, ενδεικτικά αναφερόμαστε στο ότι έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία ότι, εάν προσβληθεί για ακύρωση διοικητική πράξη, το ΣτΕ δεν εμποδίζεται και μάλιστα, σύμφωνα με τα άρθρα 20 (παρ. 1), 93 (παρ. 3 και 4) του Συντάγματος, να εξετάσει αυτεπάγγελτα το θέμα της συνταγματικότητας ή όχι του νόμου που έχει εφαρμογή στην έκδοση της διοικητικής πράξης, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο των λόγων που έχουν προβληθεί με την αίτηση ακύρωσης και γενικά από τους ισχυρισμούς και τα αιτήματα των διαδίκων (ΣτΕ Ολ 1605, 1608-9/1982). Η γενικότερα, ότι εξετάζεται αυτεπάγγελτα λόγος που ανάγεται στην ορθή εφαρμογή του Συντάγματος (ΣτΕ 4635/1977), ή λόγος ακύρωσης πράξης ως παράνομης, γιατί εκδοθηκε κατεφαρμογή διάταξης που είναι ανίσχυρη, διότι αντίκειται στο Σύνταγμα (ΣτΕ 3611/1976), ή λόγος ακύρωσης για παράβαση νόμου, που ανάγεται ειδικότερα στην ορθή εφαρμογή του νόμου (ΣτΕ 4048-4049/1980), ή στην ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου (ΣτΕ 4257/1979), όπως είναι και η, κατά παράδοση του νόμου, διενέργεια μετάθεσης κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους (ΣτΕ 2666/1977), ή λόγος ακύρωσης που ανάγεται στην ισχύ διατάξεων που αποτελούν στήριγμα της προσβαλλόμενης πράξης (ΣτΕ 2827/1980, 3605/1982, 21/1982). Δεν χρειάζεται να τεκμηριώσουμε περισσότερο το σημείο αυτό.

3. Η δικαστική εναρμόνιση

Αιτία για τις σκέψεις που προηγήθηκαν και που ακολουθούν, υπήρξε η απόφαση 1678/1985 του ΣτΕ, η οποία περιέχει την εξής γενική αιτιολογία, ως αρχή, αντίθετη, προς τα παραπάνω και στη συνέχεια, συμπεράσματα.

«Επειδή κατά το άρθρο 4 παρ. 1 του Ν 702/1977 και το άρθρο 17 παρ. 2 του Ν 170/1973, το δικόγραφο της αίτησης ακυρώσεως πρέπει να περιέχει, εκτός από τα στοιχεία κάθε δικογράφου, μνεία της προσβαλλομένης αποφάσεως και σαφείς και συγκεκριμένους λόγους ακυρώσεως.

Από την παραπάνω διάταξη συνάγεται ότι το διοικητικό εφετείο κατά την εκδίκαση της αιτήσεως ακυρώσεως περιορίζεται, κατ' αρχή, στην έρευνα των προβαλλόμενων μόνο λόγων ακυρώσεως και δεν μπορεί να εξετάσει αυτεπάγγελτα και άλλους, μη προβαλλόμενους, λόγους ακυρώσεως της πράξεως που προσβλήθηκε, εκτός

ονομίας της δίκης αποτελεί την κεντρική σκέψη που διέρχεται από περισσότερες διατάξεις, εννοείται «δηλαδή η διεξαγωγή της διαδικασίας κατά τρόπον ώστε να επέρχεται εξοικονόμηση χρόνου και δαπανών. Επί της αρχής αυτής στηρίζεται π.χ. η δυνατότητα της αντικειμενικής σωρεύσεως αγωγών (ΠολΔ 218), της απλής ομοδικίας (ΠολΔ 74) και της συνεκδικάσεως περισσότερων υποθέσεων (ΠολΔ 246)», (ο ίδιος, άρθρα 1 έως 41, σελ. 88). Εξάλλου, ο Γεώργιος Θ. Ράμμος «Επιτομή Αστικού Δικονομικού Δικαίου» 1975, σελ. 275, παρατηρεί για την αρχή της οικονομίας της δίκης και της δικαστικής ενεργείας πως «Ειδικάς εφαρμογάς της εκτεθείσης αρχής, περιλαμβάνουν πλείονες της μίας διατάξεις του ΚΠολΔ, ως αι των αρθρ. 74 επ., 79 επ., 246 επ. κ.λπ.», αλλά και ότι «πέραν αυτών όμως αφίεται εις τα δικαστήρια όπως, εις τας κατιδίαν περιπτώσεις, εφαρμόζουν την αρχήν της οικονομίας της δίκης και δικαστικής ενεργείας, εφόσον ενδείκνυται τούτο και δεν επέρχεται βλάβη εις την ορθότητα της απονομής της δικαιοσύνης». Βέβαια και το διοικητικό δικονομικό μας δίκαιο είναι διάσπαρτο από παρόμοιες διατάξεις όπως (ενδεικτικά) είναι οι διατάξεις των άρθρων 8, 23, 27 του ΠΔ 341/1978, των άρθρων 28 και 29 του ΚΦΔ (άρθρα 2 και 3 του ΝΔ 10/1988) κ.λπ.

εάν οι λόγοι αυτοί ανάγονται στην εξωτερική ή τυπική νομιμότητα της πράξεως¹⁶. Επομένως προκειμένης μεταθέσεως δημοσίου υπαλλήλου το διοικητικό εφετείο εξετάζει αυτεπάγγελα μόνο την ύπαρξη ερωτήματος του Υπουργού προς το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο, όχι και την ουσιαστική νομιμότητά του, εκτός εάν προβληθεί σχετικός λόγος».

Αλήθεια, όμως, εφόσον η διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 93 του Συντ., που απευθύνεται σε όλα γενικά τα δικαστήρια, όλων των δικαιοδοτικών κλάδων και βαθμών, με την άσκηση οποιουδήποτε ένδικου μέσου ή βοηθήματος και αν έχουν επιληφθεί, άρα και στα διοικητικά εφετεία, όταν δικάζουν αιτήσεις ακυρώσεως της αρμοδιότητάς τους και ορίζει η Συνταγματική αυτή διάταξη πως «υποχρεούνται» να μην εφαρμόζουν νόμο που το «περιεχόμενό» του, είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα, δεν τα υποχρεώνει να ερευνούν και αυτεπάγγελα, πάντοτε, την εσωτερική νομιμότητα της διοικητικής πράξεως την οποίαν τυχόν κρίνουν, από την άποψη της συνταγματικότητας του περιεχομένου του νόμου, με την επίκληση του οποίου εκδόθηκε η προσβαλλόμενη πράξη, ώστε σε περίπτωση αντισυνταγματικότητας του νόμου, να ακυρώσουν και αυτεπάγγελα την πράξη, γιατί αλλιώς «εφαρμόζουν» τον νόμο, κατά τον τρόπο βέβαια που εννοείται η εφαρμογή του νόμου, από ένα διοικητικό δικαστή;¹⁷ Ή μήπως επιτρέπεται να αγνοήσουν την αντισυνταγματικότητα και να προχωρήσουν στην ερμηνεία του ανίσχυρου νόμου, γύρω από τη οποία μόνο είναι ενδεχόμενο, να στρέφεται η συγκεκριμένη δικαστική αμφισβήτηση ανάμεσα στη διοίκηση και τον πολίτη και εάν τυχόν τον έχει ερμηνεύσει σωστά η διοίκηση τον «νόμο» τούτον, να αφήσουν την πράξη που τον εφαρμόζει άθικτη;¹⁸

16. Ο Δημήτριος Ι. Κόρσος «Εισηγήσεις Διοικητικού Δικονομικού Δικαίου» τόμος Β' 1977 σελ. 168, παραθέτει το εξής διάγραμμα διάκρισης και ταξινόμησης του ακυρωτικού ελέγχου της εξωτερικής και της εσωτερικής νομιμότητας των διοικητικών πράξεων και των ειδικότερων, αντίστοιχα, λόγων: «1. Έλεγχος της «εξωτερικής» νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, α. Αναρμοδιότης της εκδούσης την πράξιν διοικητικής αρχής, β. Παράβασις ουσιαστούς τύπου, διατεταγμένου περί την ενέργειαν της πράξεως. 2. Έλεγχος της «εσωτερικής» νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, α. Παραβάσις κατ' ουσίαν διατάξεως νόμου. Και δη παράβασις: (αα) του Συντάγματος και των συντακτικού περιεχομένου πολιτειακών πράξεων, (αβ) των άγραφων θεμελιωδών αρχών, (αγ) των γενικώς παραδεδεγμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου, (αδ) των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου, (αε) του τυπικού νόμου και των νομοθετικών πράξεων της διοικήσεως, β. Υπέρβασις των ακραίων ορίων της διακριτικής εξουσίας, γ. Στάθμισις στοιχείων κρίσεως μη νομίμων, δ. Πλάνη περί το δίκαιον, ε. Πλάνη περί τα πράγματα, στ. Κατάχρησις εξουσίας». Βλ. και Ανδρέα Λ. Καλογερόπουλου, «Το κριτήριο της διακρίσεως της «εξωτερικής και εσωτερικής νομιμότητας των Διοικητικών Πράξεων εις το Γαλλικόν Δίκαιον», ΕΔΔ 19,128. Πρόκειται, όμως, για προβληματισμούς που ακριβώς αποβλέπουν στην επίτευξη αποτελεσματικότερης ακυρωτικής έννομης προστασίας.
17. Βλ. Βελισσάριου Κ. *Καράκωστα* «Τα δικαστήρια εγγυητές της συνταγματικής νομιμότητας» εις ΤοΣ 1984,499 συνέχ. Επίσης Πέτρου Ι. *Παραρά* «Συνταγματικές ελευθερίες και αυθαίρετες κυβερνητικές πράξεις» εις ΤοΣ 1985,131 συνέχ. Ακόμα, Σωτηρίου Αλ. *Ρίζου* «Η κρίση του Συνταγματικού Κράτους» εις ΤοΣ 1986,342 συνέχ., και Αγγελίλου Μπακόπουλου «Η ανεξαρτησία της δικαστικής λειτουργίας» εις ΤοΣ 1986,20 συνέχ.
18. Η όλη θεώρηση της Συνταγματικής κατοχύρωσης της αίτησης ακυρώσεως (βλ. το ομώνυμο έργο του Προκοπή Παυλόπουλου, έκδ. Σάκκουλας 1982), νομίζουμε ότι δείχνει το παράδοξο μίας τέτοιας δικαστικής στάσης.

Επίσης επιτρέπεται στο διοικητικό εφετείο, να αγνοήσει την κήρυξη μίας διάταξης νόμου ως ανίσχυρης από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (βλ. το β' εδ. της παρ. 4 του άρθρου 100 του Συντ.), όταν η διοικητική πράξη την οποίαν κρίνει, έχει εκδοθεί με «βάση» την διάταξη αυτή και έχει και ακόμα η ίδια η διοίκηση, ρητή νόμιμη υποχρέωση να την ανακαλέσει (βλ. την παρ. 6 του άρθρου 51 του Ν 345/1976);

Ή μήπως δεν έχει την ίδια ρητή νόμιμη υποχρέωση το διοικητικό εφετείο, όταν κρίνει διοικητική πράξη η οποία στηρίζεται σε ερμηνεία διάταξης τυπικού νόμου, αντίθετη ή διαφορετική από εκείνην που ήδη δόθηκε από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (παρ. 2, άρθρο 51 Ν 345/1976);

Ή μήπως δεν πρέπει να πράξει το ίδιο και όταν η (πραγματική) αυθεντική ερμηνεία του νόμου, δόθηκε από την νομοθετική λειτουργία απευθείας (άρθρο 77 του Συντ.), ώστε να μην θέσει σε υποδεέστερη μοίρα, το είδος τούτου της αυθεντικής ερμηνείας;

Ή μήπως δεν έχει αυτονόητη υποχρέωση ως πολιτειακός λειτουργός και μάλιστα ως δικαστής ο Εφέτης των Δ.Δ., να περισώσει ενδεχόμενα, το διεθνές κύρος της χώρας του, εφαρμόζοντας αυτεπάγγελα διεθνή κανόνα που έχει υπερνομοθετική ισχύ κατά τους οικείους ορισμούς και τις προϋποθέσεις του άρθρου 28 του Συντ. και των συνακόλουθων κειμένων;

Ή να αρνηθεί να εφαρμόσει ημεδαπό κανόνα δικαίου που έρχεται σε αντίθεση προς κάποιον από τους προηγούμενους διεθνείς κανόνες, προβαίνοντας στην αναπόφευκτη σχετική ακύρωση διοικητικής πράξης (πρβλ. και ΣτΕ 3596/1985);

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις φρονούμε πως επιβάλλεται αδιάστακτα, καταφατική απάντηση¹⁹.

Αλλά και όταν υπάρχει θέμα εσωτερικής νομιμότητας της επίδικης διοικητικής πράξης σε επίπεδο κοινού δικαίου και ερμηνείας του, κατά τις συνηθισμένες ερμηνευτικές μεθόδους από τα δικαστήρια, το όλο, κατά υψηλό ποσοστό, ανακριτικό, με την

19. Βλ. γενικότερα, *Γεωργίου Μητσόπουλου* προβλήματα ισχύος του δικαίου. Επίσημοι Λόγοι. Τόμος Κ. 1978. *Αθανάσιου Ραΐκου*. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου 1978. *Αριστόβουλου Μάνεση*. Ατομικές Ελευθερίες. Τόμος Α. 1978. *Φαίδωνος Βεγλερή*. Η σύμβαση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1977. *Στρατή Ανδρεάδη*. Η ακυρωτική δικαιοδοσία του Συμβουλίου της Επικρατείας 1936. *Γ. Βλάχου*. Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του, ανθρώπου 2η έκδοση 1979. *Πρόδρομου Δαγτόγλου*. Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο. 1979. *Νικολάου Μπουροπούλου*. Η έννοια της δικαιοδοτικής λειτουργίας 1951. *Μιχαήλ Στασινόπουλου*. Το δικαίωμα υπερασπίσεως ενώπιον των διοικητικών αρχών, 1974. *Αλέξανδρου Σβώλου*. Συνταγματικόν δίκαιον 1934. *Δημήτρη Θ. Τάστσου*. Εισηγήσεις συνταγματικού δικαίου 1980. *Γ. Κασιμάτη*. Συνταγματικό δίκαιο, τόμος ΙΙ τεύχος Α' 1980. *Βελισσάριου Κ. Καράκωστα*. Για το Συνταγματικό δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης. Αθήνα 1983. Εξάλλου το άρθρο 40 του ΝΔ 170/1973, μπορεί να ερμηνευθεί ότι δεν αποκλείει αλλά αντίθετα ενθαρρύνει, ανάλογες εφαρμογές βασικών οργανωτικών αλλά και διαγνωστικών διατάξεων του ΚΠολΔ για την αναρτική διαδικασία στον Άρειο Πάγο και μια από τις βασικές ρυθμίσεις είναι εκείνη που απορρέει από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 562 (παρ. 4) και 559 (αριθ. 1) του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία, ο εισηγητής δικαστής προτείνει και το δικαστήριο μετά από αυτό λαμβάνει υπόψη του (αυτεπάγγελα), λόγο που ανάγεται σε παραβίαση κανόνα του ουσιαστικού δικαίου (πρβλ. και άρθρο 22 παρ. 1 του ΝΔ 170/1973).

γενικότερη έννοια, σύστημα της ακυρωτικής δίκης, ως κατεξοχή μάλιστα δίκης νομιμότητας, μαζί με την αρχή «*jura novit curia*», έχουν κατά παράδοση δημιουργήσει στον ακυρωτικό δικαστή, άρα τώρα και του πρώτου βαθμού, ως δικαστή, επαναλαμβάνουμε, της νομιμότητας, την αρμοδιότητα να επισημαίνει αυτεπάγγελτα εξόφθαλμες παρανομίες, (όχι βέβαια και την πλάνη περί τα πράγματα, ή την κατάχρηση εξουσίας, που, κατά παράδοση, προϋποθέτουν εξιδιασμένη επίκληση και προαπόδειξη. Βλ. ενδεικτ. ΣτΕ 1187/1985 και 2922/1985), όταν ιδίως οι επίδικες διοικητικές πράξεις «ενσαρκώνουν» παραβάσεις κανόνων δικαίου που ενδιαφέρουν έντονα την δημόσια τάξη, όπως είναι λ.χ. το παραπάνω παράδειγμα από τη νομολογία του ΣτΕ, για την μετάθεση εκπαιδευτικού, κατά την διάρκεια του διδακτικού έτους²⁰.

Γι' αυτό άλλωστε και είναι παγία η νομολογία του ΣτΕ πως όταν γίνει δεκτή η αίτηση ακυρώσεως για ένα λόγο από τους αυτεπάγγελτα ερευνώμενους, «παρέλκει ως αλυσιτελής η έρευνα των δια της αιτήσεως προβαλλομένων λόγων» (ενδεικτικά ΣτΕ 1233/1978, 3896/1981, 988, 1097, 1100, 2200/1984).

Το «αλυσιτελές», δηλαδή το ανώφελο, της έρευνας των λόγων που προβάλλονται με την αίτηση ακυρώσεως, δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι οι λόγοι αυτοί δεν έχουν βασιμότητα και την συνακόλουθη ακυρωτική αποτελεσματικότητα.

Δεν θα ήταν άτοπο να ισχυρισθούμε ότι ο δικαστής της νομιμότητας, τιμώντας την πολιτειακή του αποστολή, διαλέγει τον «λυσιτελέστερο» λόγο, έστω και εάν δεν προβάλλεται και αυτός είναι ο λόγος εκείνος που αποκαθιστά καλύτερα την νομιμότητα και ίσως παρέχει αποτελεσματικότερη έννομη προστασία στον αιτούντα πολίτη. Όπως λ.χ. όταν η διοίκηση δεν έχει καθόλου δικαίωμα από το νόμο να προβεί στην έκδοση μίας δυσμενούς διοικητικής πράξης σε βάρος του συγκεκριμένου αιτούντος, οπότε η ακύρωση γι' αυτό το λόγο που επισημάνθηκε αυτεπάγγελτα, την εμποδίζει να επανέλθει στο μέλλον. Όλοι οι λόγοι αυτοί, ήταν αυτεπάγγελτα «ερευνώμενοι», όταν το μοναδικό ακυρωτικό διοικητικό δικαστήριο, σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, ήταν το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Τώρα όμως και σε όσες κατηγορίες αμφισβητήσεων, υπάρχει και πρώτος βαθμός ακυρωτικής κρίσης, πρέπει να δεχθούμε ότι για τον δικαστή του πρώτου βαθμού, δηλαδή για τα διοικητικά εφετεία, διότι προβλέπεται, από το Σύνταγμα μάλιστα, ο δικαστικός έλεγχος της δευτεροβάθμιας κρίσης, ως «αρμοδιότητας σε τελευταίο βαθμό» του ΣτΕ, οι λόγοι αυτοί, έγιναν, πλέον, αυτεπάγγελτα «ερευνητέοι», με την έντονη έννοια του «πρέπει» που προσιδιάζει στο σε «τέος» ρηματικό επίθετο, ώστε να μην υποστεί αλλοίωση, η «αρμοδιότητα» του ΣτΕ.

Εννοείται ότι στις περιπτώσεις αυτές, των αυτεπάγγελτα «ερευνητέων» λόγων, η αίτηση ακυρώσεως, δεν μετατρέπεται σε «λαϊκή αγωγή», γιατί βέβαια με την επισήμανση

20. Ακόμα, η κακή χρήση της διακριτικής εξουσίας της διοίκησης, προϋποθέτει, συγκεκριμένη επίκληση όπως και να αποδεικνύεται (ενδεικτικά βλ. ΣτΕ 3245/1984). Για το σχετικό έλεγχο γενικότερα βλ. *Μιχαήλ Δ. Στασινόπουλου «Δίκαιον των Διοικητικών Πράξεων» 1951 σελ. 284 συνέχ. και Γεώργιου Μ. Παπαχατζή «Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου» 1983, σελ. 716 συνέχ.*

και την αποδοχή του λόγου από το δικαστήριο, πρέπει να μην βλάπτεται υλικά ή ηθικά ο αιτών, αλλά αντίθετα επιβάλλεται να ωφελείται έστω και ηθικά, επίσης το όφελός του αυτό, να προκύπτει από κάποια νόμιμη (όχι παράνομη) ιδιότητά του και αυτό τούτο το όφελος να μην αντίκειται στο δίκαιο ευρύτερα, στο οποίο περιλαμβάνεται η καλή πίστη και τα χρηστά ήθη.

Δηλαδή απαραίτητο προαπαιτούμενο είναι, να έχει «έννομο συμφέρον» ο αιτών και για την άσκηση της αίτησης ακυρώσεως γενικά και για τον λόγο που επισημαίνει αυτεπάγγελτα το δικαστήριο ειδικότερα και το έννομο συμφέρον τούτο, να υπάρχει όχι μόνο κατά τον χρόνο έκδοσης της προσβαλλόμενης πράξης, αλλά και κατά τον χρόνο άσκησης του ένδικου βοηθήματος και κατά τον χρόνο συζήτησης της υπόθεσης (βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2555/1985).

Έτσι, λοιπόν, η αυτεπάγγελτη επισήμανση από το δικαστήριο, ορισμένων λόγων και εσωτερικής νομιμότητας, έρχεται κατά κάποιον τρόπο σε εξισορρόπηση με μια άλλη, αντίθετη, δηλαδή απορριπτικής, κατεύθυνσης, παραδοσιακή δε επίσης, αυτεπάγγελτη επισήμανση του ακυρωτικού δικαστή, την διαπίστωση του... «ορθώς ει και επί άλλη αιτιολογία». Όπως λ.χ. γίνεται πάγια δεκτό (ενδεικτικά, ΣτΕ 3997/1985), ότι εφόσον η προσβαλλόμενη πράξη είναι νόμιμη, αν και με άλλη αιτιολογία από εκείνην που περιλαμβάνεται σε αυτήν, είναι «αλυσιτελής» η έρευνα των προβαλλόμενων λόγων, με τους οποίους αμφισβητείται η νομιμότητα και η επάρκεια της αιτιολογίας που περιέχεται σε αυτήν. Και στη μία και στην άλλη, από τις παραπάνω κατηγορίες, αυτεπάγγελτων ενεργειών, το ακυρωτικό δικαστήριο (πρώτου ή δεύτερου βαθμού), δεν μετατρέπεται σε «συνήγορο» του αιτούντος, ή της διοίκησης, αντίστοιχα, αλλά της νομιμότητας, εφόσον μάλιστα στη δεύτερη, άμεσα παραπάνω, περίπτωση, μπορεί να τεθεί και θέμα άρσης του «εννόμου» συμφέροντος του αιτούντος, ή ακόμα και «ανεπίτρεπτης» καταχρηστικής (παρ. 3 του άρθρου 25 του Συντ., που δεν είναι *lex imperfecta*) άσκησης²¹ του δικαιώματός του, για την παροχή δικαστικής έννομης προστασίας (παρ. 1 του άρθρου 20 του Συντ.).

21. Η απευθείας στο Σύνταγμα θεμελίωση, της απαγόρευσης της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος για την παροχή δικαστικής έννομης προστασίας δεν είναι από τα θέματα που μπορούν με την πρώτη να βρουν ομοφωνία, αλλά ήδη υπάρχουν νομολογιακές τάσεις (βλ. επικουρική βάση της μειοψηφίας στην απόφ. 1648/1985 του ΔΕφΑθ στην ΕΔΔ 1985,270 συνέχ.)· Πάντως για την κατά τον ΚΠολΔ (άρθρο 116) απαγορευμένη καταχρηστική άσκηση δικονομικού δικαιώματος, ότι πρέπει να έχει κατά πρώτο λόγο ως (αποτελεσματική) συνέπεια το ανίσχυρο (*lex perfecta*) βλ. την γνωστή σχετική μονογραφία του Νικ. Καν. Κλαμαρή έκδ. Σάκκουλα 1980, τεύχος Β', ιδιαίτερα στην σελ. 495 συνέχ. Πρβλ. και άρθρο 44 του ΚΦΔ, όπως και άρθρο 12 του ΠΔ 341/1978. Είναι ακόμα χαρακτηριστικό ότι το ΣτΕ, με την 3000/1985 απόφασή του, εφαρμόζοντας διαμέσου του άρθρου 40 του ΝΔ 170/1973, το άρθρο 206 του ΚΠολΔ, διάταξε αυτεπάγγελτα την διαγραφή ανάρμοστων και υβριστικών φράσεων από δικόγραφο εφέσεως. Πρβλ. άρθρο 45 του ΚΦΔ και άρθρο 12 του ΠΔ 341/1978. Σχετ. και Φορ. ΕφΑθ 4180/1972.

II. Η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας (άρθρα 69Α ΠΔ 18/1989, 105Α ΚΔΔ)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

– Κουβαράς Η., Ν 4446/2016: Μια πρώτη παρουσίαση των διατάξεων για τη διοικητική δίκη, ΘΠΔΔ 2017,45 επ. – Χρυσανθάκης Χ., Ο Ν 4446/2016: προς (μια ήπια) μεταρρύθμιση της Διοικητικής Δίκης, ΘΠΔΔ 2017,40 επ. – Χρυσανθάκης Χ. (επιμ.), Διοικητική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015.

Ένα νέο, έκτακτο, ένδικο μέσο εισήχθη με τους Ν 3900/2010 και 4446/2016 στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και στο ΠΔ 18/1989, αντίστοιχα, η αίτηση της επανάληψης της διαδικασίας. Όπως συγκεκριμένα ορίζεται στο άρθρο 105Α ΚΔΔ: «1. Δικαστική απόφαση, για την οποία κρίθηκε με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ότι εκδόθηκε κατά παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης, υπόκειται σε αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου που την εξέδωσε. 2. Δικαίωμα να ασκήσουν την κατά την προηγούμενη παράγραφο αίτηση έχουν όσοι διατέλεσαν διάδικοι στη δίκη ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή οι κάθε είδους καθολικοί ή ειδικοί διάδοχοί τους, εφόσον έχουν έννομο συμφέρον. 3. Η αίτηση ασκείται μέσα σε προθεσμία ενενήντα ημερών, που αρχίζει από τη δημοσίευση της οριστικής απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με τις διακρίσεις του άρθρου 44 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τηρουμένης κατά τα λοιπά της ισχύουσας για το οικείο δικαστήριο διαδικασίας. Αν κατά τη διάρκεια της παραπάνω προθεσμίας υπάρξει διαδοχή του ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαδίκου, η προθεσμία για το διάδοχο αρχίζει από τότε που επήλθε η διαδοχή. Ειδικώς στην περίπτωση κληρονομικής διαδοχής, η προθεσμία για τον κληρονόμο αρχίζει από τη λήξη της προθεσμίας για την αποποίηση της κληρονομίας». Σκοπός της ανωτέρω ρύθμισης είναι η συμμόρφωση της Ελληνικής Πολιτείας προς απόφαση του ΕΔΔΑ.

Με την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας επιδιώκεται η εξαφάνιση (εν όλω ή εν μέρει) αμετάκλητης δικαστικής απόφασης, προκειμένου να καταστεί εκκρεμές και να κριθεί εκ νέου το ένδικο βοήθημα ή μέσο που απορρίφθηκε (εν όλω ή εν μέρει) με την απόφαση αυτή.

Η παραδεκτή αίτηση του ενδίκου αυτού μέσου καθώς και η διαδικασία εκδίκασης της αίτησης, εφόσον δεν πρόκειται για θέματα που ρυθμίζονται από τις ανωτέρω διατάξεις, ρυθμίζονται από τις διατάξεις που ισχύουν για το σχηματισμό του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται αρμοδίως της αίτησης αυτής, σε σχέση με το ένδικο βοήθημα ή μέσο που απορρίφθηκε με την προσβαλλόμενη δικαστική απόφαση. (βλ. ΣτΕ 1992/2016, 1993/2016 επταμ., όπως επίσης και ΣτΕ 680/2017 επταμ.).

Συνεπώς δικαιοδοτεί αυστηρώς εντός των ορίων της αρμοδιότητάς του και έτσι μόνον επηρεάζει τα λοιπά (γενικότερης αρμοδιότητας) ανώτατα δικαστήρια. Συνεπώς επιλύει μόνον τις αμφισβητήσεις για την έννοια «τυπικού» νόμου και όχι και ουσιαστικού, δηλαδή κανονιστικής πράξης της διοίκησης. Επίσης μόνον για την αντισυνταγματικότητα επίσης τυπικού νόμου.

Για την αντισυνταγματικότητα πρέπει να εκδόθηκαν αντίθετες αποφάσεις του ΣτΕ ή του ΑΠ ή του ΕλΣυν, εκ των οποίων η μία να έκρινε διάταξη τυπικού νόμου συνταγματική και η άλλη αντισυνταγματική όχι όμως και όταν δεν υπάρχει αμφισβήτηση διότι όλες έκριναν την διάταξη συνταγματική ή αντισυνταγματική.

Οι διατάξεις για το ΑΕΔ περαιτέρω εξειδικεύθηκαν, κατά γενική παραδοχή, επιτυχώς με τις διατάξεις υπό μορφήν κώδικος του Ν 345/1976.

Σχετικώς προς τα άνω είναι ιδίως οι διατάξεις των άρθρων 6 (εδ. δ', ε' και στ'), 21, 44, 46, 48 (παρ. 2), 50 (παρ. 3), 51 (παρ. 2 έως 5) του νόμου τούτου.

Σημειωτέον ότι με την παρ. 11 του άρθρου 7 του Ν 3469/2006 (ΦΕΚ Α' 131) ορίζεται ότι στο τεύχος ΑΕΔ (του ΦΕΚ) καταχωρίζονται οι αποφάσεις του ΑΕΔ οι οποίες εκδίδονται επί των υποθέσεων που αναφέρονται στις περιπτώσεις β', δ', ε' και στ' του άρθρου 6 του Ν 345/1976.

Ειδικότερα και ενδεικτικώς για τη λειτουργία του ΑΕΔ και την αντανakλαστική της συνέπεια στην αναιρετική λειτουργία (και) του ΣτΕ, υπογραμμίζουμε τις εξής διατάξεις του Ν 345/1976.

Με το άρθρο 21 ορίζεται ότι οι αποφάσεις του ΑΕΔ, είναι κατά το άρθρο 100 του Συντ. αμετάκλητες, αποκλεισμένης της ασκήσεως τριτανακοπής, ισχύουν δε από της επ' ακροατηρίου δημοσιεύσεως των έναντι πάντων, πλην αν άλλως εξ' ειδικής διατάξεως ορίζεται. Με τις διατάξεις διά των άρθρων 42 έως 46 ρυθμίζεται η καταφατική και η αποφατική σύγκρουση μεταξύ Δικαστηρίων και Διοικητικών Αρχών και μεταξύ Δικαστηρίων.

Με τις διατάξεις ιδίως των παρ. 2 έως 5 του άρθρου 51, ρυθμίζεται η ευθυγράμμιση των άλλων δικαστηρίων, άρα και του ΣτΕ, αναιρετικώς λειτουργούντος, με τις αποφάσεις του ΑΕΔ με τις οποίες ήρθη αμφισβήτηση για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια τυπικού νόμου, και όταν οι αποφάσεις αυτές του ΑΕΔ έχουν αναδρομική ενέργεια. Τέλος ιδέτε και τις διαδικαστικές διατάξεις του άρθρου 1 του Ν 2479/1997 (ΦΕΚ Α' 67).

V. Σχέση της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του ΣτΕ με την αίτηση αναίρεσης ενώπιον του ΑΠ και του ΕλΣυν

Η αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου, είναι προσαρμοσμένη προς τη φύση των υποθέσεων που αφορούν το Συνέδριο, νομοτεχνικά δε είναι προσαρ-

μοσμένη στην όλη οικονομία του Ν 4129/2013, «Κύρωση του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο», ΦΕΚ Α' 52/28.2.2013 [άρθρα 86 έως και 88].

Αρμοδιότητα επιδίκασής της έχει η Ολομέλεια του ΕλΣυν. Οι λόγοι της είναι τρεις, ήτοι η κακή σύνθεση του δικάσαντος τμήματος, η παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας και η εσφαλμένη ερμηνεία ή πλημμελής εφαρμογή του διέποντος την επίδικη σχέση νόμου. Ασκείται από όποιον έχει έννομο συμφέρον ή από τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας στο Συνέδριο ή από τον αρμόδιο Υπουργό ή από ΝΠΔΔ που το αφορά προφανώς η υπόθεση. Η προθεσμία για την άσκηση της αίτησης αναίρεσης είναι εξήντα ημερών και αρχίζει για το Δημόσιο, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που χρηματοδοτούνται από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους και τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας, από την περιέλευση της απόφασης στην υπηρεσία τους και για τον ιδιώτη διάδικο από την επίδοση ή την καθ' οιονδήποτε τρόπο περιέλευση ή την αποδεδειγμένα πλήρη γνώση της προσβαλλόμενης απόφασης. Εάν ο έχων έννομο συμφέρον για την άσκηση αίτησης αναίρεσης διαμένει στην αλλοδαπή, η προθεσμία ορίζεται σε ενενήντα ημέρες. Και μετά την πάροδο όμως της προθεσμίας ο Γενικός Επίτροπος μπορεί να ασκήσει αναίρεση υπέρ του νόμου, χωρίς συνέπειες για τους διαδίκους της απόφασης, αλλά για γενική συμμόρφωση στο μέλλον προς την απόφαση της ολομέλειας επί της υπέρ του νόμου αναίρεσεως.

Εξάλλου εάν γίνει δεκτή η αίτηση αναίρεσης για εσφαλμένη ερμηνεία ή πλημμελή εφαρμογή του νόμου, η ολομέλεια αποφασίζει και περαιτέρω για την υπόθεση, εκτός εάν αυτή χρειάζεται διερεύνηση κατά το πραγματικό της μέρος, οπότε η υπόθεση αναπέμπεται στο αρμόδιο τμήμα του Συνεδρίου. Το ίδιο συμβαίνει και όταν η απόφαση αναιρείται για κάθε άλλο λόγο. Τέλος προβλέπεται παράβολο αλλά μόνον για τον αναιρεσιόοντα ιδιώτη (άρθρο 73). Τα περί χαρτοσήμου έχουν καταργηθεί με το άρθρο 25 παρ. 1 του Ν 2873/2000 (ΦΕΚ Α' 285).

Αυτή εν ολίγοις είναι η ενώπιον του ΕλΣυν αίτηση αναίρεσης. Έχει σοβαρές διαφορές προς την ενώπιον του ΣτΕ αίτηση αναίρεσης και ως προς το παραδεκτό της τελευταίας (άρθρο 53 του ΠΔ 18/1989). Ήτοι ως προς τις προσβαλλόμενες αποφάσεις, ως προς τον δικαιούμενο άσκησης του ενδίκου μέσου και ως προς την προθεσμία άσκησης η οποία κατ' αρχήν είναι εξηνταήμερη αλλά τίθεται και «καταχρηστική» προθεσμία τριών ετών από την δημοσίευση της απόφασης.

Επίσης θεσπίζεται απαράδεκτο λόγω ποσού διαφοράς, καθώς και περιορισμός, ώστε να μην επανέρχονται δια της αναίρεσεως στο ΣτΕ θέματα ήδη λυμένα από τη νομολογία αυτού ή άλλου ανωτάτου δικαστηρίου ή από ανέκκλητη απόφαση διοικητικού δικαστηρίου (βλ. σχετικά ΣτΕ 1987/2015 επταμ., 856/2013 επταμ., 1873/2012 επταμ.). Το κριθέν δε, νομικό ζήτημα θα πρέπει να ήταν ουσιώδες για την επίλυση των ενώπιον των δικαστηρίων εκείνων διαφορών (βλ. ΣτΕ 394/2016). Ακόμη, η έλλειψη ή η αντίθεση θα πρέπει να αφορά αποκλειστικά στην ερμηνεία διάταξης νόμου ή γενικής αρχής, δυνάμενης να έχει γενικότερη εφαρμογή, ανεξαρτήτως εάν αυτή η ερμηνεία διατυπώνεται στη μείζονα ή στην ελάσσονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού της αναιρεσιβαλλομένης, και να μην αναφέρεται σε ζητήματα αιτιολο-

γίας συνδεόμενα με το πραγματικό της συγκεκριμένης υπόθεσης (ΣτΕ 50/2016, 3622, 1457, 1307, 113/2015, 1016, 1913/2014, 3012/2013 κ.α.)

Διαφορές επίσης η ενώπιον του ΣτΕ αναίρεση από την ενώπιον του ΕλΣυν παρουσιάζει και ως προς τους λόγους αναίρεσης που είναι πέντε (5) τον αριθμό (άρθρο 56 του ΠΔ 18/1989). Σημαντική είναι και η ρύθμιση της παρ. 2 του άρθρου 56 του ΠΔ 18/1989, σύμφωνα με την οποίαν λόγοι που αφορούν πλημμέλεια της αιτιολογίας της προσβαλλόμενης απόφασης επειδή δεν δόθηκε απάντηση σε ισχυρισμό που έχει προβληθεί, απορρίπτονται ως απαράδεκτοι, αν δεν περιγράφουν σαφώς και δεν παραπέμπουν συγκεκριμένως στο δικόγραφο με το οποίο έχει προβληθεί ο ισχυρισμός στο δικαστήριο της ουσίας (ΣτΕ 897/2010). Έτσι, κρίθηκε απορριπτέος ως απαράδεκτος, σύμφωνα με το άρθρο 56 παρ. 2 ΠΔ 18/1989, λόγος αναίρεσης, με τον οποίο προβάλλεται ότι «... στην αγωγή και στο υπόμνημα μου είχαν περιληφθεί ουσιώδεις ισχυρισμοί όσον αφορά σε σφάλματα και παραλείψεις οργάνων της Διοικήσεως η μη απάντησις επ' αυτών καθιστά επίσης την απόφαση αναιρετέα», ... καθ' όσον δεν περιγράφει σαφώς και δεν παραπέμπει συγκεκριμένα στο δικόγραφο με το οποίο είχαν προβληθεί οι θεωρούμενοι από τον αναιρεσείοντα ουσιώδεις ισχυρισμοί (ΣτΕ 948/2010).

Περαιτέρω η σχέση της ενώπιον του ΣτΕ αίτησης αναίρεσης προς την ενώπιον του ΑΠ, είναι στενότερη, κυρίως λόγω της διά του άρθρου 40 του ΠΔ 18/1989, συμπληρωματικής παραπομπής σε θέματα διαδικασίας, σε όσα «... ισχύουν για τη διαδικασία των πολιτικών δικών ενώπιον του Αρείου Πάγου». Κατά τα λοιπά υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, κυρίως ως προς τους λόγους αναίρεσης που είναι είκοσι (20) για τον ΑΠ, ενώ είναι πέντε (5) για το ΣτΕ (άρθρα αντιστοίχως 559 του ΚΠολΔ και 56 του ΠΔ 18/1989), ως προς την προθεσμία άσκησης που είναι κατ' αρχήν τριάντα ημερών για τον ΑΠ, ενώ εξήντα ημερών για το ΣτΕ (άρθρα αντιστοίχως 564 του ΚΠολΔ και 53 παρ. 1 του ΠΔ 18/1989) και σε άλλα θέματα περί των οποίων κατωτέρω στην οικεία θέση (βλ. και *Κ. Πολυζωγόπουλου*, Η διεύρυνση των λόγων αναίρεσης κατ' άρθρο 56 ΠΔ 18/1989 με βάση τους λόγους αναίρεσης του άρθρου 559 ΚΠολΔ, *ΕΠολΔ 2012, 129*).

VI. Επιρροή της ολοκλήρωσης της δικαιοδοσίας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στην ενώπιον του ΣτΕ αναίρεση

Η επιρροή αυτή είναι ποσοτική και συνίσταται στην διαδοχική χρονικώς επαύξηση αριθμητικώς των κατηγοριών διοικητικών διαφορών που υπήχθησαν (προστέθηκαν) στην αναιρετική αρμοδιότητα του ΣτΕ, παράλληλα με την διαδοχική επέκταση της δικαιοδοσίας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων ως δικαστηρίων ουσίας με νέες, κάθε φορά, κατηγορίες διοικητικών διαφορών.

Αυτό έγινε με τους κάτωθι δύο τρόπους κατά χρονική διαδοχή. Η μεία των εν λόγω διοικητικών διαφορών που ακολουθεί αφορά στις κυριότερες κατηγορίες αυτών

- Η Πολ. ... εγκύκλιος του Υπ. Οικονομικών, της οποίας γίνεται επίκληση από τον ανααιρεσίοντα και στην οποία αναφέρεται ότι «οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν για τη διάθεση των προϊόντων τους αντιπροσώπους ... δεν δικαιούνται για τις πωλήσεις αυτές να ενεργούν πρόβλεψη επισφαλών απαιτήσεων», δεν θέτει κανόνες δικαίου, ώστε να δύναται, επί παραβάσεως αυτής, να θεμελιωθεί λόγος αναίρεσεως (ΣτΕ 1225/2005).

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, δικάζον κατ'αναίρεση, ανάγεται στους όρους της συμβάσεως μέσω της αναηρεσιβαλλομένης αποφάσεως, δηλαδή τους δέχεται όπως περιγράφονται στην απόφαση, διότι η σύμβαση δεν αποτελεί διαδικαστικό έγγραφο της δίκης, ώστε να δύναται να ληφθεί υπ' όψιν υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας, δικάζοντος κατ' αναίρεση (ΣτΕ 1773/2004).

Η κρίση της αναηρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σύμφωνα με την οποία το σχίσμο στο επίμαχο ψηφοδέλτιο δεν είναι επιτηδευμένο, αλλά άτεχνο και τυχαίο, είναι ουσιαστική και αιτιολογείται νομίμως και επαρκώς με την παράθεση των σκέψεων που ήδη εξετέθησαν, οι οποίες δεν είναι αντίθετες με τα διδάγματα της λογικής και της κοινής πείρας, τα δε περί του εναντίου προβαλλόμενα με το δικόγραφο της κρινομένης αιτήσεως είναι αβάσιμα, ενώ η ευθεία αμφισβήτηση της ορθότητας της ουσιαστικής αυτής κρίσεως απαραδέκτως χωρεί κατ' αναίρεση (ΣτΕ 3029/2003).

Ε. Ύπαρξη δύο ή περισσότερων τελεσιδίκων αποφάσεων που είναι αντιφατικές μεταξύ τους στην ίδια υπόθεση και για τους ίδιους διαδίκους

Προϋποτίθενται για να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αναίρεσης αυτός αθροιστικώς, δύο ή περισσότερες αποφάσεις των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Οι αποφάσεις αυτές βέβαια πρέπει να είναι οριστικές, γιατί εάν είναι μη οριστικές, υπόκεινται σε ανάκληση.

Οι αποφάσεις πρέπει (όλες) να είναι τελεσιδικές. Η έλλειψη τελεσιδικίας καθιστά απαράδεκτο τον προκείμενο λόγο αναίρεσεως διότι το θέμα μπορεί να λυθεί με την άσκηση έφεσης. Το ίδιο ισχύει και εάν η μία απόφαση είναι τελεσιδική, ενώ η άλλη ή οι άλλες δεν είναι. Η αναίρεση είναι το *ultimum remedium*.

Οι αποφάσεις να είναι για τους ίδιους διαδίκους ή τους νομικά με αυτούς ταυτιζόμενους, καθολικούς ή οιονεί καθολικούς διαδόχους τους. Οι αποφάσεις να είναι για την ίδια υπόθεση, δηλαδή για την ίδια δικαστική αμφισβήτηση από νομικής και πραγματικής απόψεως και τέλος οι αποφάσεις να είναι αντιφατικές μεταξύ τους, δηλαδή να περιέχουν διατάξεις ασυμβίβαστες αντιτιθέμενες ή αναιρούμενες μεταξύ τους.

Ο λόγος αυτός αναίρεσης λοιπόν μπορεί να θεωρηθεί ότι ισοδυναμεί με παράβαση του δεδικασμένου της χρονικώς πρώτης τελεσιδικής απόφασης από την επόμενη ή τις επόμενες αποφάσεις (ΣτΕ 3510/2008, 2759/2008).

ISBN 978-905-622-416-4

16260